زەڕینە و سیمینە

کۆمەڵێك تێکستی فۆلکلۆری ناوچەی کرماشان

بەرگی یەکەم مەتەڵ

پێشەکی

وە ناو خوداێ گەورا

برا و خوەیشکْ عەزیز، فەرهەنگْ کوردی لە هەر باوەتێگەو گ بوود رەنگین و رازاوەس و خەسپەنْ ئیمەس ک ئی میراتْ پڕبایەخە بپیەرێزیمن. نەتەوەێگ ک نەتویەنێ وە زووان و فەرهەنگْ خوەێ بخوەنێد و بنوسێد، هەمیشە دۆیا کەفتێ و ژێردەسەڵاتە و خەڵکان قازاشتێ نییەنە پێ.

هناێ لاپەڕەێ مێژوو دەیمنە و دۆنیمن گ زووان کوردی هوچ خزمەتێگ وە پێ نەکریاس زانی ئەڕا؟ ئەڕاێ یەگْ خوەمان نەتویەنسیمنە و نە تووواسیمنە. وە واتاێ خوەمان (هەگْ تووواسم بو تەوەنسم نەو) هەمیشە چەوەڕێ بومنە خاوارە باێ و ئەڕامان بوشێ ئیمە کی بومنە. ئیمەیش هەر چی ئەوان وەتنە و نوسانە بێ یەگْ رەخنەێگ لێ بگریمن وەتیمنە درْسە گاجاریش شانازی کەیمن و قسەێ ئەوان کەیمنە شەقڵ بێ خەوشێگ ئەڕاێ قسەیلْ خوەمان. (کورد و کوردستان) زاناێ ناودارْ کورد (ئەمین زەکی بەگ) لە کوو و کورد و کوردستان (مینورسکی) لە کوو؟ م باوەڕم یەسە گ ئەگەر (ئەحمەدی خانی) خاوەنْ (مەم و زین) وە تورکی هەڵوەس بنوسیاد، فرە زۆتر لە یە ناسیارە و بویاد یا ئەگەر: هێمن، هەژار، قانێع، نالی، گۆران... وە زووانْ فارسی یا عەرەبی بووەتان و بنوسیان، ناودارەیلْ فرەێگ لە دەور کەفتیان گ ئەڕاێ ئیمە بونەسە خودالایەقدی. وڵام لە خوەد پرسیدە ئەڕا نەوەتن؟ ئەڕا یەگْ بوشن ئیمەیش تویەنیم. یەسە ک (گۆران) بوودە هەستیارْ کورد و(هێمن) بوودە بەێتێئەڵوەسْ نەتەوەیی و (قانێع) لانْ کەم تا سەد ساڵتریش ئەڕاێ کورد پەێغام دێرێد. یەێ کورد خاستر تویەنێ بوشێ م کییم تا یەگْ دەرەکی باێد و بوشێ ئۆیە یەینە. هناێ

تووایمن له بارەیٚ خوەمان بـٚوشیم دەسْ لاژێر گریمن و وە دەمەدالآنێگە و ئـٚوشیمن: ئای بەشمان خوریاس، مافْ رەوامان نییەنە پێمان، بێچارەیمن، هـٚوچ نەێریمن... هەگ ئەولاتریگیش چشتیٚ له بارەیٚ کورد ئـٚوشیٚ چەوتەفەقوومان یەسە ک بـٚوشیٚ:

کوردەیل مێواندارن، زاتدار و نەترسن پیەک کارامە و زانان و... ت وە ناوْ یەیٚ کورد چـٚو یە هەڵسنگنید؟ زوورم له کرماشان و ئیلام، ک وە داخەو خوەیٚ ڕەوشی خوەیان له دەس دانە و چـٚو کەسێگ ک له ماریەت کەفتـٚو، قوژگە دانە و چەوێان ها دەسْ باوەژنەگە، نییەزانن باوەژنەگەیش بنایمیٚ نامشتێیە و دەنگ ئەو کەور خەێد. کوردْ کرماشانی ڕێزگول نەێریٚ و خوەیٚ ریٚ کشْ وەردْ خوەیٚ بڕیە و نـٚوسەر و پسپوورکار بایەس بوودە میمگەزەرگ ئەڕایان تا بـٚوشیٚ ئـٚویە کیین. ئەڵبەت ئەوەیشە تاوان خەڵک نییە.

(زەڕینە و سیمینە) بەشێگ له واتەیل و چەوچەیل و باوەڕەیل و شێعرەیلْ <u>فولکۆلۆرْ</u> زووان پیەنْ کوردیە کە له مەڵوەنْ کرماشان و ئیلام کووکردمە. له ڕاسا یانە وە ناو (شاهد مثال) ئەڕا وشەیلیٚ ک له (فەرهەنگْ باشوور) کوو کردـٚوم نـٚوساوم و چەن ساڵیٚ خوەم دامە خەمچەسەری و کووێان کردم و ئیسەیش بـٚویە (زەڕینە و سیمینە). هنایٚ ئـٚوشیم زووانْ پیەنْ کوردی وە ڕاسی زووانْ پییەنێگە نیەزانم کی زووانْ ئیمە کردە زاراوە هەر کە بـٚو وە تیرْ کوڕْسێایٚ گرفتار بوو. ئەڵبەت یە بەرگْ یەکم (زەڕینە و سیمینە)س ک تەنیا چەوچەیلە، بەرگەیلْ ترەکیٚ پەندْ پێشنان و باوەڕەیل و خورافەیل و شێعرەیلْ <u>فولکۆلۆرە</u> ک ئەوەیشە وەیٚ زـٚو چاپ کریەێد.

واتە و چەوچە و هەڵوەسەیڵ فولکلۆڕ کوردی دەنگدانەوەیٚ ژیان و سرۆشتْ کوردەواریە ک ساڵەیڵ فرەێگ لە سەریٚ چییە. هنایٚ نووڕیمنە واتەیڵ و چەوچەیل یا هەڵوەسەیڵ فولکلۆر کوردی، بەشْ نادیارْ فەرهەنگْ کورد چۆ تاپووێگ خوەیٚ نیشان دەیٚ. نەخشْ ژن، مناڵ، پیاو... کورد هەر لە سەرەتایٚ مێژووە و پەێڕەوشت و پاخاشەکەرْ (فئوداڵیسم) بۆیە وکول چشتیٚ وەو روانگاوە و نووڕیە لە سەر یانەیشە زووان و فەرهەنگْ خوەیٚ پیەرێزانێە. زێاتر لە سەد واتەیٚ کوردی لە بارەیٚ ژن دێریم ک گاجار چۆ فرێشتەس و جارێگیش بوودە دلیمەیٚ جادوو. یا داشتنْ مناڵ کوڕ چ کارگەرییگ لە ژیانْ کوردەواری داشتێە. لە زوورمەیٚ واتەیڵ کوردی زەۆ، مانگا، ژن، کوڕ، تفەنگ، ئەسپ و... ک نیشان دەیٚ ژیانْ کوردەواری لە سەر بنگەیٚ(فئوداڵیسم)ـە و شانازیش وە پیٚ کەێد. باشوورْ رووژ هەڵات بەشْ فرە گەورایٚ فەرهەنگیٚ وتاریە و نەنۆسریایە و کەسیٚ لە بانیٚ هۆردە و نەۆیە، وەڵام ئیمەش لە ئەو دۆیایٚ کورد جیاواز نیمن و فرە باوەڕەیل خاس و خراو هاناومان ک بیٚ یەگْ بۆشیمنان، خوەێان پوو ئەودەیشت خەن وچۆ دڵنگیٚ ک ئەپرۆنگ بوودن، بڕیاسە باڵایٚ کوردەواری. لە وێەردە لێوایٚ ئمڕوو رادۆن و رووژنامە و... نەۆیە ک مەردم خەریکْ خوەیٚ بکەێد و هەر چیٚ ک تووایٚ بیٚ شەڕ و بیٚ سەرەدەرد بەێدە خوەردْ مەردم. وەیٚ بوونەوە مەتەڵەیل و چەوچەیل یەکیٚ لە سەرگەرمیەیڵ زوورمەیٚ مەردم بۆیە و مەشغووڵیاتی شەوارْ مناڵەیل و ورِیاێکردن و... ک ئێرەنگە ئەوقرە کەم رەنگە و بۆیە ک کەسیٚ هەر لە بانیٚ باس نییەکەیٚ مەتەڵ(مەڵگ مامەد) و(نەوینە) و(گۆڵوەشان) و فرە مەتەڵەیڵ تر ک جار وەختیٚ هەفتەیٚ دْهەفتە وە پیٚ چیادن، سەرمەشقْ درسْ زندەگی مناڵەیل بۆ ک راسی و درْسی خاسە، ئەوێن پاکە، خودا راسە یا فڵانە چەوچە ک هەفتەێگ هۆر لە بانیٚ کردیامن ک

چەسە؟ هەر کەس بوەتادەیٚ عەقلٚیٚ تەمام بـۆ، یا هەرکەس بڕەسێدە زەڕینە و سیمینە و خوەیٚ بەێدە تخونیٚ، ئەگەر کوڕ بوو، بوودە دۆیەت و ئەگەر دۆیەت بوو، بوودنە کوڕێگ، ئارەزووەیل دۆر و دریژیٚ ک وە دریژای مێژوویٚ کوردەواری باریکەو بـۆیە وەڵام نەوڕیاێە. کەس نییەزانیٚ ریشەیٚ ئی هەمگە رەنگینە لە ئاوْ کام کیەنی تەسەڵ بـۆیە ک باڵەندەیٚ دامزێەیٚ خەیاڵ وە چەو پرتاننێگ ئەسیرْ خوەیٚ کەێد.

چەوچەیٚ کوردی ئەڕا خوەیٚ زوورمیەیلیٚ دێریٚ ک لە ناو گەلەیلْ تر نییە ک گلە وە گلە ئاماژە وە پێان کەیم:

یەک) خاسە بزانیم چەن گلە ناو ولاناو ئەڕایٚ چەوچە لە ناو زووانْ کوردی دیریمن تا ئەو کەسەیلە ک وە دەرەقەتەیل و دەرەتانەیل زووانْ کوردی دڵنیا نەۆنە زەڕەێگ فام بێەنەو ک یە چـۆنە. لە زاراوەیٚ باشوور (چەوچە، چەو چەو، چەێکەچەێکە، چێکەچێکە) و لە زاراوەیلْ تر(بۆڕێن، کێبەرکیٚ، مەتڵۆکە، لیچار، لەگەز، مەتەڵۆک، دەناچیە، فیشاردە، تشانۆک، لەغەز، مەتەڵ، شتیکانیٚ) ئۆشیمن ک یەک لە یەک رەنگین تر و رازاوەترە.

دۆ) چەوچەیٚ کوردی پڕە لە(ئستعارە، ئیما، ئشارە، تەشبیە، جناس، سەجع، هەجوو) و... ک بنکول هەڵوەسە ک هەر کام لە یەکیٚ لە بابەیلْ شێعریە. هەر لە(فەهلەوی بگر تا چووار پارە و پەنج خشتەکی وسیٚ وەسیٚ). راسە و راس بـۆشم هەر کەس تووایٚ بزانیٚ ئستعارە و ئیما و تەشبیە و... چەس باێد و گووش بێەێدە چەوچەیلْ ئی مەڵوەنە. چەوچەیٚ باشوور دۆپیەک کردنْ باوەتێگە وە وەشەیلیٚ ک بێجگە لە رەنگینی؛ باوەتەیلْ شێعریش جی وەجی کەێد و ئاڕازانْ نەنوومەتێگە لە سرۆشت و ئەمزار و زانستەیل و نەزانستەیل. ئی چەوچەیلە چـۆن ئەڕایٚ مناڵەیلە، هەر لە مناڵیە و هانێان دەیٚ ک هـۆر کردن

چۆنه، دۆنیایَ شێعر چەسه، چۆ هەڵوەسێگ داوەسن و بیَ ئەوەیَ ک له مەکتەوخانه یا ئاکادمیەک بچن فێر بۆنه ک شێعر چەسه و هۆرده هۆرده کەفتنەسه ناو دۆنیایَ هەڵوەس و ناوداره و بۆنەو وه زووان و فەرهەنگْ خوەیان له بانان خزمەتەیلیَ کردنه ک ئەڕا کولکەسیَ دیاریه. چۆن بەشْ فره گەورایێگ له زووان و فەرهەنگ و وشه له ناو ئی چەوچەیله هەشار بۆیه و ئەو کەسه ک چەوچەێگ داوەسیه تەقەلا کردێه وشه و داب و نەریت و فەرهەنگْ کوردەواری له تیَ بپیەرێزیەد.

سیَ) چەوچەیَ کوردی ئاینەێگ له سرۆشت و مەڵوەنه ک یەکیَ له قۆناخەیل شێعرْ کوردی، بەشْ سرۆشتی و نیشتمانییه و چەوچەیلْ کوردی زوورمەیان له بارەیَ سرۆشت و ئەمزارْ کشتوکاڵ و رەشماڵ و ئەو ئەمزارەیلەسه ک ئەولیا ژیەێد و بەشێگ له ژیانێه. کەمتر چەوچەێگ دۆنیمن ک بەشێگ له تکنولووژی یا سناعات له تیَ بوودن.

چووار) وه راسی ناو کەسەیلیَ ک ئی چەوچەیله وەتنه یا درْس کردنه دیاری نییه، وەڵام تۆیەنیمن ئاماژه وه چەن کەس بکەیمن ک بێجگه له یەگْ خوەیان بەێتئەڵوەسەیلْ گەورایێگ بۆنه، چەوچەیلْ فره رەنگینێگیش وەتنه جوورْ (سەی یاقوو مایەشتی، نەقی، مەلا مەنووچێرْ کەولیوەن، مامەد پاشا رووسەمی، کەێخودا رەزایَ قلاڕمن، ئسمایل خانْ جەلیلیان) و فره کەسەیلْ تر ک لەیَ باوەته باشقەیَ گشتن.

پەنج) چەوچەیَ کوردی تەنیا یەیَ بەش نییه یا ئاماژه وه یەیَ چشتْ خاس نییەکەیَ هەر چەوچەێگ دۆنی له بارەیَ چەن چشتیَ قسه کەێد ک له ناو یەک یادۆ لەت وەتریاس هەر خودْ وشەیَ (چەوچه) واته (چه) وه (چه) که سەرجەم بووده (چەوچه) یانیَ دۆ یا چەن چشت. بەسبار:

(١ چووار فەرزەندْ بێ دایَه
(٢ چووار قووچْ بێ خایه
(٣ چووار تاجرْ بێ مایَه
(٤ چووار عاسایَ بێ سایَه
١) ئسرافیل، ئزرائیل، جبرائیل، میکائیل
٢) وەهار، تاوسان، پاییز، زمسان
٣) وفر، واران، تەگر، سایَەقە
٤) زەوٚ، مانگ، خوەر، زەڕینەوسیمینە
یا
(١ دوٚ فریَشتەیَ سیەیَ جەور و جەفا کیش
(٢ قامەت چەمیدەها لە شوونْ ویَش
(٣ یەکیَ دووانزە چوو تاش ها وە دووشەوە
(٤ یەکیَ ها لە بەرگْ ئاسن پووشەوە
(١ گایَ جفت ٢) جفتیَار ٣) گاوەسن ٤) کوریە

شەش) وە کار بردنْ سناعاتْ شیَعری و کڵک وەرگرتن لە شیَعر و رازانن وتار وە ئیما و ئستعارە و جناس و... وە واتایَگ تر دوٚپیەک کردن و هەڵسنگانن یەیَ باوەت وە چشتەیلْ دیاری و ناسیَار ئڕای دیگەران و تاقی کردنْ هووش و زاناییان. بەسبار:
سافلی سافان، سافە چوٚ هەسان
قەوەیَ شڕ ئەو ژیَر، قەوەیَ نوو ئەوبان

هـەم دەرمـانْ ژان، هـەم جیـگـیرْ نـان
مـەردم لـێ تـیـەرن لـە قەێ کتویەسان
یا:
سـراوێ لەێ سەرزەمینە جاڕیە
ئـاوێ مـوفـیـدە چتۆ مــرواریـە
چـەن هـزار هزار کارگەر داروو
رووژێ چەن دەلیا لە لێش مەواروو
بتووای راد بتۆشم ماناێ ئەو حەوزە
سـفـێـدە، زەردە، زڵاڵـە، سـەونـزە

هەفت) دۆیایین زوورمی چەوچەێ کوردی، ئەزموونە شێعرە (مناظره) ک بەێن دۆ یا چەن کەسْ ترەک بۆیە. وەێتەور ک بەێتئەڵوەسێگ چەوچەێگ لە پارچە شێعرێگ ئەڕاێ کەسێگ کل کردێە و وەڵامێ لێ تۆواسێە و ئەویش لە چووارچوو شێعر وەڵامێ داسەو.
سەید یاقوو ماێەشتی ئڕاێ رەحیمخانْ سەروەناوی:
پـەنـج مـەلا هەنەن بێ دەس و قەڵەم
وە سـوو تـا ئـێـوار مـەنـیشن وە هەم
ئەو پەنجەێ ئاهن، ئی پەنجەێ سۆنبڵ
مـەکـیـشـن دیـوارْ بـێ ئـاو و بـێ گـڵ
جوواوْ رەحیمخان :
پەنج مەلات پەنج سێخْ ئاهن بەدەنەن
فــکـرْ رەویــەێ رەفتــارْ زەنـەن

ئـەو سـێـخْ جـووراو دنـیـاش وە کـامەن
ئەویش هامنشەستْ حووری حوور فامەن

یا نموونەێ ترەک ک سەی یاقوو ئرِاێ رەحیمخان کل کردێە:
دەریای عۆمانی، دەریای عۆمانی
غەواسْ بەحرینْ دەریای عۆمانی
یەێ رووژ جە گەردشْ زمانەێ فانی
تـەجـربەم گـرتەن پەێ نۆکتە دانی
ناگا چاوم کەفت ئەو دۆ تیپ سووار
تـیـپێ فـەرەنـگی، تـیـپێ زەنـگەوار
نـە مابەێنشان دۆ تەن ریش سـفێد
سەرتا پا عۆریان بێ ماوا و بێ زێد
لاشەشان چۆ پووسْ پەڵەنگ گوڵگوڵ بی
رەنـگْ گـوڵ نـە تەورْ دیـدەێ بـوڵـبـوڵ بی
دۆ سەفْ سـووار یەسـار و یـەمـیـن
هانە خۆسوومەت پەێ قەتعە زەمین
چۆ مۆرغْ بسمەل ویشان لەش مەکەرد
ئەوان فتوا مەیان، ئەیان بەش مەکەرد
هـەر کـەسێ رەغـنە وەێ مانا بـردەن
گوویا سەی یاقوو زەرِ خەرید کەردەن

جوواو رەحیمخان:

سـەیـد وە خـێاڵ، سـەید وە خێاڵ
بەحبەح لەێ فکرە کردی وە خێاڵ
غەواسْ بەحرەینْ دڕ و و دانە و لاڵ
سەڕافْ سۆخەنْ خوردە ماوی خاڵ
مەعلوومە حەرفت خوەش مەجازییە
تاس و تەختە و نەردْ نەبەرد بازییە
وە مـەجلسانـدا خـانان مەنیشان
تووتی وار مەکەن لوئلۆ دۆڕفشان
وەێ بازی نەرددا هەر کەسێ شەش دەر
بـبنـدوو ئـەو کـەس مـەیوو سـاحب سەر

برا وخوەیشک عەزیز واتەێگە ئێوشێ:

(مێوانْ یەێ شەوە، دووا گووی سەد ساڵە)

وە خەسپەنْ خوەم زانم سپاسْ ئەو کەسەیلە بکەم ک خوەێان میەنێ کردن و بەشداری ئی کارە کردن و لە کارْ کامپیوتری کردن و ساقکردن و کوو کردنْ ئی واتە و چەوچەیلە هامێارم بێون:

برایْ عەزیز	مەهدی خانەبەیگی
برایْ عەزیز	بابەک ئەڵماسی
برایْ عەزیز	عەلیحۆسەین رزایی
برایْ عەزیز	پووریا قەمەری
برایْ عەزیز	ئەرسەلان حاتەمی

ئـ

ئارد هەڕیایێ، ئاسیاو نەدیدە وەفر[1]
قەنْ شکیایێ، تێشە نەدیدە تەگر[2]
کوڵەنجەیێ مەخمەڵ، ئەقراژ نەدیدە قورْخ[3]

Ardi heȓyaê asyaw nedîde
Eni şikyaê têşe nedîde
Kwiĺenceê mexmeĺi eqraj nedîde

ئاسمان، ئاسمان
گنێ گووشتە زەێ سمان مـێوش[4]

Asiman asiman
Ginê gûşte zeü siman

ئاسمان سایە و وفر وارێ ئەڵەکْ ئارد وێژ[5]

Asiman saêe û wefi warê

١- وەفر: بەفر.
٢- تەگر: تەرزە.
٣- قورْخ: لەوەڕگا.
٤- مـێوش: مشک.
٥- ئەڵەکْ ئارد وێژ: هێڵەکی ئارد بێژانەوە.

ئاسمان، مـۆسمان

یەێ چشتێ خس زەۆ سمان **تەگر**

Asiman, müsiman
Yeê çiştê xis zeü siman

ئاسیاو خەیویلە، تەوْر چووینە

گەماڵ باوگ خاون، سەێ باوگ لووینە **مەشکە**

Asyaw xeywîle, tewer cuwîne
Gemal bawg xawin, seê bawg luwîne

ئافەرین جەهان، ئافەرین جەهان

عەقڵ و هووش خاسە، ئەڕاێ هەر ئنسان

یەێ نەفەر لە یان، یەێ نەفەر لەوان

سەرێان مەکنن وە زوورْ تەکان

زەردە خەنەێگ کەێد هێمان ها زووان **کرمیت**[١]

Aferîn cehan, aferîn cehan
Éqľ û hûş xase er̂aê her ınsan
Yeê nefer le yan,yeê nefer le wan
Serêan mekenin we zûri tekan
Zerde xeneêg keêd hêman ha zuwan

ئاو لە ئەفتاوە، رووژ لە رووژ ئاوە

١- کرمیت: شقارتە، ئاگر.

هەرکەس هەڵێ دەێد، عەقڵێ تەواوە   نماز و رووژە[1]

Aw le eftawe, r̂ûj le r̂ûjawe
Her kes heĺ̂ê deed éqĺ̂ê tewawe

ئاو و ئاگر دەر هەمە
لە ناوێ زیل و بەمە
مناڵەیل لە دەورێ جەمە   سەماوەر و قۆریی و پیاڵە

Aw u agir der heme
Le nawê zîl û beme
Minaĺ̂eyl le dewrê ceme

ئتاقێ دێرم، دۆ دەر لێ وازە
وە حۆکمْ ماموور، ئاتەش پەروازە
وە حۆکمْ ماموور، لە لێ تیەێدەدەر
بوودە یەێ مەخشەڵ، لە ئاگرْ سۊیەر   کرمیت

Itaqê dêrim do der lê waze
We ḧokmi mamûr ateş perwaze
We ḧokmi mamûr le lê tyeêde der
Bûde yeê meşxeĺ̂ le agiri süyer
ئوساگەێ ناو حەوش بساز جفتێ کەوش

١- نماز و رووژە: نوێژ و ڕۆژوو.

نـه شوونْ دەس و نه شوونْ درەوش   رکاو[1]

Usageê naw h́ewş, bisaz ciftê kewş
Ne şûni des û ne şuni direwş

ئەر تْ عاقڵی عەقڵد ها له سەر
ئەوه کام مەله هەفت باڵ ویەێ سەر   ماسی

Er ti éaqil̂î éql̂id ha le ser
Ewe kam mele heft bal̂u yeê ser

ئەر تۆ سەڕافی، مەپرسن هەواڵ
ئەوه کام مەله یەێ سەر و هەفت باڵ   ماسی

Er to ser̂afî mepirsin hewal̂
Ewe kam mele yeê ser û heft bal̂

ئەچیله و مەچیله
ها له توو یەێ جامیله   خا، هێلکه

Eçîle û meçîle
Ha le tû yeê camîle

ئەسپْ سییەێ قەمتەرێ[2]

١- رکاو: ئاوزنگ.
٢- قەمتەر: هەوسارێکه بۆ وشتر.

هەر قەمتەرێ یەێ مەیتەرێ[1] — **ڕەشماڵ، سییەماڵ**

Espi sîyeê qemterê
Her qemterê yeê meêter

ئەسپْ کەوْ کەریم خان
هەڕەهەڕێە ئەڕاێ دان — **ئاسیاو[2]**

Espi kewi kerîm xan
Her̂eher̂ee er̂aê dan

ئەسپْ کەوْ کەژەڵ[3] خان
دەلیا برڕ و بێ سقان — **زالۆ[4]**

Espi kewi kejel̂ xan
Delay bir̂ û bê siqan

ئەگەر فام دێری، فامد وە هۆرە
کام لەێ مەلەیلە وەهار وە شیرە — **شەمشەمە کوورە**

Eger fam dêrî famid we hüre
Kam leê meleyle wehar we şîre

---

١ – مەێتەر: چاودێرکەری مەڕ و ماڵات، مهتەر.
٢ – ئاسیاو: ئاشی ئاو.
٣ – کەژەڵ: ڕەنگی کەو و سووری تۆخ.
٤ – زالۆ: زەروو.

ئەڵهەێزەر و مەڵهەێزەر

هەفت ئاخون و یەێ مەێزەر   **شەن**

El̂heêzer û mel̂heêzer
Heft axwin û yeê meêzer

ئەنتەرانجووزە[1]، شتر خراوە
هەرچێ مەڕینێ وە ریشْ باوە   **مێەس هەسەڵ**[2]

Enterancûze, şitir xirawe
Herçê mer̂îĉnê we r̂îĉşi bawe

ئەنجەڕ و مەنجەڕ، جەڕێ وە لاشە
چووارگووش و دۆ دۆم، هەیشت دەس و پاشە   **گاوەسن**[3]

Encer̂ û mencer̂, cer̂ê we laşe
Çuwar gûş û do dom, heyşt des û paşe

ئەوسا جووان بیم، فەرە وە رەنگ بیم

١- ئەنتەرانجووز: شەڕانگێز، توورە، عەسەبی.
٢- مێەس هەسەڵ: میشەنگوین.
٣- گاوەسن: گاسن.

گەل گەل نازاران، لە دەورم جەم بین

ئیسە پیر بیمە، رەنگم نەمنێە

بێکەس مەنمە، لەێ سەر زەمینە　　　　　　زڕات[1]

Ewsa cuwan bîm fere we r̂enĝ bîm
Gel gel nazaran le dewrim cem bîn
Îse pîr bîme r̂enĝim nemenêe
Bêkes menime leê serzemîne

ئەوسا سەر مەتـاش، ناخـێون نەگیرە

تــەوەرزیــن وە بـانْ، فــەرقْ زەڕیـنـە

کراسْ چین چین بێ، دووخت و دووزە

ئەزانگچی خوەشگوو، عەقڵێ تەکمیلە

ســوو کْ هــەڵـســێ مـیـنـێدە لـێـوە

هــەر هــا لــە فـکـرْ ئــازەو و بـیـوە　　　　　　کەڵەشێر

Ewsa ser metaş nexün negîre
Tewerzîn we bani ferqi zer̂îne
Kirasi çîn çîn bê dûxt û dûze
Ezanĝçî xweş gû, éql̂ê tekmîle
Sû ki hel̂isê mînêde lêwe
Her ha le fikri azew û bîwe

ئەوە چْ چشتە بیمە لاڵشان

١- زڕات: زوڕات، گەنمەشامی.

واران تەڕ نییەکەێ مێو باڵشان　　　　ماسی

Ewe çi çişte bîme laĺişan
Waran teȓ nîyekeê müi baĺişan

ئـەوەڵـێ (ق) و ئـاخرێ لامە
پەنج و شەش گلەێ پڕ یەێ جامە
سزیایە دەیشتێ ناوەگەێ خامە
کەسێ نییەزانێ سەر وتاێ کامـە　　　　قەرسەقول[1]

Eweĺê (q) û axirê lame
Penc û şeş gileê piȓî yeê came
Sizyaêe deyştê, nawegeê xame
Kesê nîyezanê ser û taê kame

ئی تاقەگە، ئەو تاقەگە
یەتیمەگەێ (پشی سییەێ) چەو زاقەگە　　　　چراخ لاڵە[2]

î taqege, ew taqege
yetîmegeê (pişî sîyeê) çew zaqege

ئی کانێ چیکان[1]، ئەو کانێ چیکان

---

١ - قەرسەقول: تەرسەقول، تەرس، پاشەڕۆی ولاخە بەرزە.

٢ - چراخ لاڵە: چرا قوتیلە، قەندیل.

ماینْ پا وه زین کوڕی چریکان — **تفەنگ**

Îkanê çîkan, ew kanê çîkan
Mayni pa we zîn, kwirî̂ çirîkan

ئی لایّ تاش[2]، ئەو لایّ تاش
هەفی سەر وبەد قۆماش — **کیسەڵ**

Î laê taş, ew laê taş
Hefî ser û bed qomaş

ئی لایّ کەڵەک، ئەو لایّ کەڵەک
ناوڕاسەگەیّ، چەرخ و فەڵەک — **دەم و ددان**

Î laê keĺek, ew laê keĺek
Nawr̂asegeê çerx û feĺek

ئی لایّ گووشتە، ئەو لایّ گووشتە
ناوڕاسەگەیّ چووْ وشکە — **گاو وجفت**[3]

Î laê gûşte, ew laê guşte
Nawr̂asegeê çûi wişke

١- چیکان: چک، گۆلوور، کۆمەڵی بەرد کە وەک تەپۆڵکە وایە.

٢- تاش: تات، گا بەرد، راخ، کەژ. لە فۆلکلۆری کرمانجی خوارووداتێکستێك هەیە دەڵێ: ئەملام تات و ئەولام تات، ئەی بابە جیقم دەرهات.

٣- گاو وجفت: گاوجووت.

ئیمڕوو چشتێ دیم، چەفت و چلیدە
یاران کی دییە، سەر وە بێ دیدە		**زالۆ، زالو**

Îmr̂û çiştê dîm çeft û çilîde
Yaran kî dîye ser we bê dîde

ئی وەرێ ئەڵماس، ئەو وەرێ ئەڵماس
ناوڕاسێ تۆرکْ، خودا مەناس		**گولەێ تفەنگ**

Î were el̂mas, ew were el̂mas
Nawr̂asê torki xwida menas

ب

بارێکه و توکن
منێده هەفتیرْ تێارەشکن — **قوڵنگه[1]**

Barîke û tukin
Minêde heftîri têare şikin

بانێ تیەتە[2] و تیەت نییه
ژێرێ تیەتە و تیەت نییه
گیا خوەرە و گا نییه
هەفی سەرە و مار نییه — **کیسەڵ**

Banê tyete û tyet nîye
Jêrê tyete û tyet nîye
Gya xwere û ga nîye
Hefî sere û mar nîye

باڵا چۆ چنارْ سەونز و چەمەنی
باشقەێ[1] گوڵەیل تْ چۆ نەمەنی — **تلیاق[2]**

١- قوڵنگه: قوڵنگ، پاچێك كه له پاچی ئاسایی بچووكتره.
٢- تیەت: تات، تەختە بەرد.

Baĺa çü çinari sewnz û çemenî
Başiqeê gwiĺeyl ti çü nemenî

باڵ دێرێ، پا نەێرێ
زگ دڕیاسە، حاڵ نەێرێ

کوتر، کراس

Baĺ dêrê, pa neêrê
Zig diȓyase ĥaĺ neêrê

باوەێ پووڵادین، دایەێ سەنگ وەسار
ئەوڵاد مەنەخەو چێو دانەێ ئەنار

سەنگ چەخماخ[٣]

Baweê pûĺadîn, daêeê senĝ we sar
Ewĺad mexenew çü daneê enar

بجمە[٤] وە بانْ نەجمە[٥]، نەجمە وە بانْ بجمە
نەجمە وە ژێرْ نەزووک[٧]، بزووک[٨] وە بانْ مەزووک[١]

١- قاتر[٦]
٢- پیەڵ (پرد)

١- باشقە: باشجقە، باشی باڵادەست، هەرە باش، زۆر باش.

٢- تلیاق: تلیاک.

٣- سەنگ چەخماخ: بەردە چەرخ.

٤- بجمە: هەرشتێ کە جم و جۆڵی هەبێت.

٥- نەجمە: هەرشتێ کە جم و جۆڵی نەبێت.

٦- قاتر: ئێستر.

٧- نەزووک: نەزۆك، ئەو مرۆڤ یان گیانلەبەرەی کە توانای وەچەی نییە.

٨- بزووک: پێچەوانەی (نەزۆك)، واتە ئەو مرۆڤ یان گیانلەبەرەی کە وەچە دەنێتەوە.

٣- ژن

Necime we bani bicime bicime we bani necime
Bizûk we bani mezuk necime we jêri nezuk

بڕێ پاڵەوان، ئاتەش نە کەلە
بێ شەواڵ کراس، بێ خوسڵ ومەلە — **کرمیت**

Bir̂ê pal̂ewani ateş ne kele
Bê şewal̂ kiras, bê xusl̂ û mele

بڕێ عەرەو مل باریک
دانە ڕێیەیل، تەنگ تاریک — **مووریژ**[2]

Bir̂ê éerew mil barîk
Dane r̂êyeyli tenĝi tarîk

بزن گەڕێ لە پاێ مەڕێ[3]
قاۆش[4] کەێدو نییەلەوەڕێ — **ئاسیاو**

Bizin ger̂ê le paê mer̂ê
Qaüş keêd û nîyelewer̂ê

١- مەزووک: نەزووک.
٢- مووریژ: مێرووچە و مێرووله.
٣- مەڕ: گابەردی ساف.
٤- قاۆش: کاویش، کاوێژ.

بزن گەڕێ، لە سەر مەڕێ
تەقڵە کوتێ، هەر هەڵپەڕێ　　　　**تەگر، تەرزە**

Bizin ger̂ê, le ser mer̂ê
Teqiĺe kwitê her heĺper̂ê

بلوور بافە، دەم باشەیل[١] حەکیمە
تا سێر نەخواردمە، ئی گوڵە جیمە　　　　**سەماوەر و چای**

Bilûr bafe dem başeyl ḧekîme
Ta sîr nexwardime î gwiĺe cîme

بەرزە، بڵێنە، بەرزە دەماخە
وە رووژ پەرچەم[٢] و وە شەو چراخە　　　　**بنای پاسگا**[٣]

Berze biĺêne, berze demaxe
We r̂ûj perçem û we şew çiraxe

بەرزە چۆ چنار

١- باشەیل: باشترین.

٢- پەرچەم: ئاڵا بەیداخ.

٣- بنای پاسگا: بینای بازگە.

سەوزە وەک خێار

ترشـە جوور هەنار　　　　　　　　　　ڕێواس

Berze çü çinar
Sewze wek xêar
Tirşe cûr henar

بەلگە[١] بەلەو بوو[٢]، خلگە[٣] خلەو بوو[٤]

گن گن تیەێدە دەیشت، گلە وەگلە بوو　　　　　　پشکووڵ[٥]

Belige belew bû,xilige xilew bû
Gin gin tyeêde deyşt gile we gile bû

بێ سەر بێ دۆم، پشت پا ساڵم

گاهێ وسایە، لە سەریەێ قەورێ

گاهێ عدەئی، جەم بوون نە دەورێ

گـــاهـێ لازمـــە، مـــەوردْ نـــازە

گـا لازم نـیـیـە، فـرە بـێ نـــازە　　　　　　کورسی گەرمایی

Bê ser û bê dom, pişti pa saĺim

١- بەلگە: بەل، قیت، بەلەبەل.

٢- بەلەو بوون: ڕاست وەستانەوە.

٣- خلگە: خل، خڕ و مڕ.

٤- خلەو بوون: خول خواردنەوە و بەرەو خوار داکەوتن، تەپاوتل،

٥- پشکووڵ: پشقل.

Gahê wisaêe le ser yeê qewrê
Gahê édeyî cem bûn ne dewrê
Gahê lazime mewridi naze
Ga lazim nîye fire bê naz

پ

پاتشایۆ عەزیمْ، کۆچە و شار پەێوەس
ساحب سەڵتەنەیۆ، سیم و زەڕ وە دەس
سەربازیۆ لە خوەیۆ، بیە وە سیمبان[1]
ئـەوەڵ وە شــادی، ئـاخـر پـەشـیـمـان   **کەنۆ هەسەڵ[2]**

Patişaê éezîmi küçe û şar peêwes
Saȟib seĺteneê sîm û zer̂ we des
Serbazê le xweê bye we sîmban
Eweĺ we şadî axir peşîman

پشت دەیۆ وە دیوار
بار بەیۆ وە خەروار   **تەڵەکین، پێخەف**

Pişt deê we dîwar
Bar beê we xerwar

پەنجا و دۆ سووارْ، کەمەر قاڵبی
خەت خەت و تۆل تۆل، وێنەیۆ تاڵبی
هەر کەس یە بۆشیۆ، ئافەرین لە لیۆ   **پاسوور[1]**

١- سیمبان: چاودێڕ کەر.
٢- کەنۆ هەسەڵ: شانەی هەنگوین.

Penca û do suwari kemer qal̂ibî
Xet xet û tül tül wêneê tal̂ibî
Her kes ye büşêdeê aferîn le lê

پەنج بـرا هەنەن، هەر پەنج هەسشان
یەێ بێڵ کوڵێ، ها وە دەسشان
سێ گلە مەنیشێ، دۆ گلە مەکەێ کار
بـێ ئاو و بێ گڵ، مەسازن دیوار کلگ و قولاو کڵاشچنی[٢]

Penc bira henen, her penc hesişan
Yeê bil̂î kwil̂ê ha we desişan
Sê gile menîşê, do gile mekeê kar
Bê aw û bê gil̂ mesazin dîwar

پەنج چشت دیمە، هەر پەنج لە ناو سەر
یەک لێ دۆ سەرە و یەک لە یەک بەتەر دیان و زووانْ مار[٣]

Penc çişt dime her penc le naw ser
Yek lê do sere û yek le yek beter

١- پاسوور: پەڕەی قومار، یاری وەرەق.
٢- کلگ و قولاو کڵاشچنی: ئەنگوست و قولاپ.
٣- دیان و زووانْ مار: ددان و زمانی مار.

پەنجێ بی وشەش، شەش ڕۆ کردە پەنج
حەریر لە مابەێن، بی وە گەوهەر سەنج   دەس و قەڵەم

Pencê bî û şeş, şeş r̂û kirde penc
Ĥerîr le mabeên bî we gewher senc

پێڵێ بەسامە لەو دارْ وەنە
وە حۆکم خودا وە زوورْ بەنە
مــووقـلێ[1] وە بانْ مــووقـلێ بـەنـە   ژنْ زگ پڕ[2]

Pêl̂ê besame lew dari wene
We ḧokmi xwida we zûri bene
Mûqilê we bani mûqilê bene

١- مووقل: باریک، شتی کە قولێ وەک موو بێت.
٢- ژنْ زگ پڕ: ژنی دوو گیان.

ت

تابووتْ مەزار[١] دەر کلیل کەردە
وە پەنج فەڕاشە، کلیل ورد کردە
فتنە لە شکەم، مەغزْ سەر خوەردە
هەر وەخت ئەو فتنە <u>بخیزوو</u> لە جا
یەێ نسفْ جەهان مەکەێدە غەوغا   قەڵەم

Tabûti mezari der kilîl kerde
We penc fer̂aşe kilîḷ wird kerde
Fitne le şikem, mex́zi ser xwirde
Her wext ew fitne bixîzû le̦ ca
Yeê nisfi cehan mekeêde x́ewx́a

تارەتم درْس، لە نماز یاسم[٢]
ژنم تڵاق دەم، داڵگم خوازم   هەن هەنْ مردن[٣]

Taretim diris le nimaz yasim
Jinim til̂aq dem dal̂igim xwazim

١– مەزار: نەرم و نۆڵ، گۆشراوە بە دەست و نەرم بوو، هاڕیاو بە دەست.
٢– یاس: وەڕەز، بێزار.
٣– هەن هەنْ مردن: انا لله وانا الیه راجعون.

تا ڕەسێ، پشت بەسێ — تەشی، تەشێ

Ta r̂esê, pişt besê

تا کلگ نەکەی وە پشتێ، دەم نییەجاێ — قەیچی[1]

Ta kilig nekey we piştê, dem nîyecaê

تاڵێ هەوریشم
تا مەغرب (بەغدا) کیشم — جادە، ڕێگا

Tal̂ê hewrîşim
Ta mex́rib(bex́da) kîşim

تانجی هەرەسوو، مەرەسوو[2]
دا لە ئاوْ قەرەسوو[3] — تفەنگ

Tancî heresû meresû
Da le awi qeresû

تا نێیەیدە لاێ دەمێ، نییەخەێدە خوار — ئەڵەک[4]

١- قەیچی: مقەست.

٢- هەرەسوو، مەرەسوو: بەرەڵا.

٣- قەرەسوو: ڕووبارێکە لە کرماشان، بە مانای شتی ڕەشیش دێت.

٤- ئەڵەک: هێڵەک.

Ta neêyeyde laê demê, nîyexeêde xwar

تک تک چکێ، تک تک زاێ
ئامێژەن نەێرێ، وە خوەێ ماێ[1] **جاجگ[2]**

Tik tik çikê, tik tik zaê
Amêjen neêrê we xweê maê

تۆکەگەێ تێژە، کونایێگ ها سەرێ
لە وەختْ تەنگی خوەێ دەێدە وەرێ **دەرزی، سوژن**

Tokegeê têje, kwinaêg ha serê
Le wexti tenĝî xweê deêde werê

تـۆلْ تەڕ بن دەر ئاو
کڵاو سەخری[3] چن، نقرە لە ناو **برنج**

Tüli ter̂i bin der aw
Kil̂aw sexrî çin, niqre le naw

تـۆلْ تەڕ، پا دەر ئاو

١- ماێ: ڕچ بوون، خۆداگرتن، وەکو ڕچ بوونی ماست یان کەرە، سفت بوون.

٢- جاجگ: بنێشت.

٣- سەخری: سمت و ساتانی خڕ و دریژ. هەروەها لە چیرۆکی فۆلکلۆری کرمانجی خوارووداا، (کڵاوی سەخرە جن) ناوی دێت و بەپێی چیرۆکەکان، پاڵەوانەکە بە زەحمەت بەدەستی دەکەوێت...

عەزەت خاس، پەسەنْ شا
ناوێ نقرە، دەیشتێ تڵا — برنج

Tüli teȓi pa der aw
Êezet xas, peseni şa
Nawê niqire deyştê tiĺa

تـۆلْ تەڕ، لە بنْ مەڕ
دەس نەوەشن، ئاخر شەڕ — مار

Tüli teȓ, le bini meȓ
Des neweşin axir şeȓ

تـۆل تەڕ، مەفتـۆل تەڕ
بازی مەکە، شەێتان شەڕ — مار

Tül teȓ, meftül teȓ
Bazî meke şeêtani şeȓ

تـۆلْ تەڕێ، لە پاێ مەڕێ
هەڵقوتنێ[1]، نییەلەوەڕێ — تەرەکەێ دێوڵ[2]

Tüli teȓê, le peê meȓê
Heĺqwitinê nîyeleweȓê

١- هەڵقوتانن: کوکە کردن، قوتە کردن، قفە کردن.
٢- تەرەکەێ دێوڵ: تەرکەی پشتی دەهۆڵ.

تەپە گردڵەیٚ، وە گردەو تاشیایٚ

ئاێمەیل قەس کەن، بانە تەماشایٚ **دێوڵ**[١]

Tepe girdiĺeê we girdew taşyaê
Aêmeyl qes ken bane temaşaê

تەت وە بانْ تەت، تەت خڕەماریٚ[٢]

مرخ[٣] **کوڵە خا مەکەیٚ، کەس نمەزانیٚ** **کیسەڵ**

Tet we bani tet, tet xir̂emarê
Mirx kwiĺe xa mekeê kes nimezanê

تەتێگە و تەتوەنێگە[٤]

چووار کاوڕ و وەرەنێگە[٥] **پەنجەیٚ دەس**

Tetêge û tetwenêge
Çuwar kawir̂ û wernêge

تەختە چوو کاکان، سیا چـۆ داڵپەڕ[٦]

١- دێوڵ: دەهۆڵ.

٢- خڕەماریٚ: خول دەخواتەوە.

٣- مرخ: مریشک.

٤- تەتوەن: زەوی بەردەلانی.

٥- لە کرمانجی خواروودا دەگوترێت: سەربانێکە و بن بانێکە، چوار مەڕ و شوانێکە.

٦- داڵپەڕ: وەکو پەڕی داڵ، سیا وەک پەڕی هەڵۆ.

تەویز[1] پاتشا، زینەتْ سەرگەڕ[2]   مووریژ[3]

Texte çû kakan, sya çü daĺpeř̂
Tewîzi patişa, zîneti serger̂

تەڕێ کەێد و بەلێەو کەێد

ئشارەێ دەرْ کوناێ کەێد   دەرزی مەچیر، سووژن و نەخ

Ter̂ê keêd û belêew keêd
Işareê deri kwinaê keêd

تەڕێ کەید و بەلێەو کەید

بەیدەێ خوەدەو حەز لێ کەید   قاشخ، چەمچگ، کەوچک

Ter̂ê keêd û belêew keyd
Beydeê xwedew ḧez lê keyd

تەنیا سوواری، دا لە ڤێارێ[4]، بیە هەزارێ   دۆ ئەسپ[5]

Tenya suwarê, da le vêarê, bye hezarê

١– تەویز: تەوز، ئاڵتوون، زێڕ.

٢– کاکان: سیا، سییە.

٣– مووریژ: مێرووچە، مێرولە.

٤– ڤێار: بوار، ویار، تەنکایی ئاو، پەڕنگە.

٥– دۆ ئەسپ، دۆی ئەسپ، کلکی ئەسپ.

تیرْ رەگ رەگوو، کمانْ هوت هوت
خسە قوڵەپەێ، دا لە تۆکْ پت[1]

چس[2]

Tîri r̂eg r̂egû, kemani hut hut
Xise qwil̂epeê, da le toki pit

تیەێدە بازاڕ دۊنیدەێ
هەگْ دۊنیدەێ نییەسێنیدەێ
هەگْ سێنیدەێ نییەۊنیدەێ

کەفەن، کفن

Tyeêde bazar̂ dünîdeê
Hegi dünîdeê nîyesênîdeê
Hegi sênîdeê nîyeünîdeê

تیەێدە خوار کار دێرێ
چوودە بان بار دێرێ

قاشخ، چەمچگ، کەوچک

Tyeêde xwar kar dêrê
Çûde ban bar dêrê

١- پت: لووت، کەپوو.
٢- چس: تس، هەوای ناو سک.

ج

جامێ گووشتْ مەزار، ریشەدار و سەد هزار
هەر کەس ئسمش بەرداروو، عەقڵ بوزورگ داروو   مەمگ، مەمکۆڵان

Camê gûşti mezar, r̂îşe dar û sed hizar
Her kes ısmiş berdarû, éeqiĺ buzurg darû

جفتێ گاێ باز باز، ئاخوڕێ دێرێ   ١- چەو، چاو
ژنْ باڵا بەرزْ، زڵف خڕێ دێرێ   ٢- برۆیە و بژانگ، برۆ و برژانگ

Ciftê gaê baz baz axwir̂ê dêrê
Jini baĺa berzi ziĺf xir̂ê dêrê

جفتێ گاێ باز باز تـۆشْ[١] تەوەری
گاوەسن تڵا، ریشەێ مرواری   چەو

Ciftê gaê baz baz tüşi tewerî
Gawesin tiĺa, r̂îşeê mirwarî

جگەرْ گا، دۆ وەرەن

١- تـۆش تەوەری: تـۆش یان تووشتیر بە مانای بزنی تەوارە دێت.

کونا کوناس چۆ سەرەن	کەنۆ هەسەڵ[1]

Cigeri ga,dü weren
Kwina kwinas çü seren

١- کەنۆ هەسەڵ: شانەی هەنگ.

ح

حسارێ چووە، بازاڕێ چـەرمە
چـۆ ئەورْ وەهار، بازاڕێ گەرمە
خـواردنـێ ڕیـختەنْ ئـادیمیزادە
ڕوشدێ نـۆرە لە خاک ئیجادە

گەنم

ȟisarê çuwe, bazar̂ê çerme
Çü ewri wehar bazar̂ê germe
Xwardinê r̂îxteni ademîzade
Ruşdî nüre le xak îcade

حەسەن سییە، پلەپلێە لە وەرْ پییە

هیزەێ ڕۆن

ȟesen sîye,
Pilepilêe le weri pîye

حەکاکان هەواڵ، حەکاکان هەواڵ[١]
چْ مەلێ دێرێ، دۆ سەر و شەش باڵ
مەلان هزارەن، پەڕ دار و بێ پەڕ

١- حەکاکان: حێکایەت زانان، حەکایەتخوان، ئەوانەی کە حیکایەت و پەند و سەرگوزشتەی پێشینان دەزانن.

وڵام ئەو مەلە، وشکە و قاق[1] و لەڕ   **قرژنگ، قرژانگ**

ћekakan hewaſ,ћekakan hewaſ
Çi melê dêrê do ser û şeş baſ
Melan hizaren peȓdar û bê peȓ
Weſam ew mele wişke û qaq û leȓ

حەواسخان حەوەس، حەواسخان حەوەس

ئی رەقایٚ رەقە، کول مەحاڵە هەس[2]

مردیٚ زوواندار، گیروودەیٚ قەفەس   **رادۆن، رادیۆ**

ћewasxan ћewes, ћewasxan ћewes
Î ȓeqaê ȓeqe kwil mehaſe hes
Miredê zuwandari gîrûdeê qefes

١- قاق: وشک و رەق، رەق و سفت.

٢- رەقایٚ ڕەق: رەوەق رەوەق، وەرەوەرە، قۆناغ بە قۆناغ.

چ

چادرْ سفێدْ یەێ دیلەکی   **قارچگ**[1]

Çadiri sifêdi yeê dîlekî

چاڵاو چل گەزی، خوەر وە تێ نییەگەزی   **لـۆلەێ تفەنگ**

Çal̂aw çil gezî xwer we tê nîyegezî

چاڵاو قوتگە، پڕێ لیتگە[2]   **لـۆت**

Çal̂aw qwitige, pir̂ê lîtige

چاڵێ کەنیم چل گەزی
چل خاتـۆن لە تێ داوەزی
پڕ گیانێان بـۆیە دەرزی   **کەنگر**

Çal̂ê kenîm çil gezî
Çil xatün le tê dawezî
Pir̂î gyanêan büye derzî

---

١ – قارچگ: قارچگە، قارچك، كارگ.

٢ – لیتگە: ئاوێتەیەکە لە ئارد و ڕۆن و ئاو دروست دەکرێت و بـۆ چاکسازی هیـزەی ڕۆن بـەکاری دێنن و بۆنی خۆش نییە.

چشتێ دا ئی وەرە وە وتەوت[1]
پشت مل باریک، بن مل قوت

مۆش خۆرما[2]

Çiştê da î were we witewit
Pişt mil barîk, bin mil qwit

چشتێ دێرم چْ چشتێ
دمچگ لە بانْ پشتێ
مەلا نییە و خڕشتێ[3]

شەقڵ خەرمان[4]

Çiştê dêrim çi çiştê
Dimçig le bani piştê
Mela nîye û xiȓiştê

چشتێ دێرم چشتانە
دەس و پا نەجیم حاکمانە

گورز خەشخاش، خەشخاش

Çiştê dêrim çiştane
Des û pa necîm, ȟakimane

١- وتەوت: زیتەزیت، قیتەقیت.
٢- مۆش خۆرما: جۆرە مشکیکە، قاقم.
٣- خڕشت: حەکاکی کراوە، نووسراوە لە سەر، مەنقووش.
٤- موهریکی تایبەتە بە پان و برینی یەک مەتر کە لە چووی داتاشراو ساز کراوە.

چشتێ دێرم چشتانە
ها بۆخچەگەێ سڵتانە
تەنیا خودا ناوش مەزانە — منداڵ لە زگْ داڵگ

Çiştê dêrim çiştane
Ha boxçegeê siĺtane
Tenya xwida nawiş mezane

چشتێ دێرم سفت و سەقەت
گیرێ دەمە ژێردووزەقەت[1] — ئەفتاوە، مەسینە

Çiştê dêrim sift û seqet
Gîrê deme jêr dûzeqet

چشتێ دێرم قۆبڵەنما
ئەسپەن گوڵ، پەسەنْ شا — برنج

Çiştê dêrim qobĺenima
Espen gwiĺ, peseni şa

چشتێ دێرم لە زەو گۆمە

١- ژێردووزەقە: بەشێکە لە ئاسیاوی ئاوی کە زیاتر لە پێست دروست دەکرێت و وەکو مەشکەیە و گەنم و دەغڵ و دان لەوێوە دەڕژێتە سەر سەنگی هاڕی ئاسیاوەکە.

ئاخون سەرەو چاروا دۆمە پـۆرشگ[1]

Çiştê dêrim le zeü gome
Axwin ser û çarwa dome

چشتێ دێرم لەو تەنگ و سارا
بێ مێخ و ستـۆن، بێ دیلەک دارا قارچگ

Çiştê dêrim lew tenĝ û sara
Bê mêx û sitün bê dîlek dara

چشتێ دێرم لەێ چەم و رووە
هڵهڵە کیشێ لەقامێ چووە ئاسیاو[2]

Çiştê dêrim leê çem û r̂uwe
hil̂hil̂e kîşê leqamê çuwe

چشـتێ دێرم وە قـاف نامشەن
چووار گووشە داروو یەک ئەندامشەن
هەر بەنێ نیشوو وە بانْ تەختە
نانْ ئەو تەختە وە تاڵە و بەختە قاپْ قۆمار[3]

---

[1]- پـۆرشگ: گیایەکی خۆراکییە لە ڕەگەزی پیاز، کە لە کوێستان شین دەبێـت و هـەم بـە کـاڵی و هەم بە برژاوی دەخورێت.

٢- ئاسیاو: ئاشی ئاو.

٣- قاپ قۆمار: یاری کاپ.

Çiştê dêrim we qaf namişen
Çuwar gûşe darû yek endamişen
Her benê nîşû we bani texte
Nani ew texte we taĺe û bexte

چشتێ دیمه ئەسارەێ قۆم[1]
سێ سەر، ده پا، دۆ دۆم

گاجفت و جفتیار و هتویه[2]

Çiştê dime esareê qom
Sê ser, deh pa, do dom

چشتێ دیمه له ئی دەشته
سەونز وسوور و سفێد گەشته

چای

Çiştê dime le î deyşte
Swenz û sûr û sifêd geşte

چشتێ دیمه له شیشْ مەغار[3]
پدەر له پوولا، داڵگ سەنگْ خار

١-چەخماخ
٢-ئاگر

Çiştê dime le şîşi mex́ar̂
Pider le pûĺa, daĺig sengî xar

١- ئەسارەی قۆم: چەرخی ئەساری که دەکەوێته ملی گای جووت.

٢- بەشێک له گاوەسن که وەک قەوسه و دەکەوێته ملی مانگا.

٣- مەغار: گابەردێکی گەوره که ئەشکەوتێک له سەری هەبێت.

چشتێ دیمە لەێ دەیشتە

وە لەش پەنج، هەناس چووار، ڕەوشت هەیشتە

ئازەوەن و جنازە، دەستەی ئازیەتبار و جنازە

Çiştê dime leê deyşte
We leş penc, henas çuwar, r̂ewişt heyşte

چشتێگ دیم چووار سۆکە، چەفتە چۆ گووچان

ئوستادێ ڕەمزە، جاگەێ ئتمینان **قۆفڵ و فەڕاشە، کلیل و قفڵ**

Çiştêg dime çuwar süke, çefte çü gûçan
Ustadê r̂emze, cage ıtmînan

چشتێگم هەنەن، وە ڕۆ دنیاوا

بێ زات و زوورەن، مەچوو وە ڕاوا

هەرساتێ جارێ، دەروونجووش مەبوو

هەرهەفتەێ جارێ، خڵاتپووش مەبوو

خڵاتێ پووشوو، بێ دەر ودووزە

لە ئەو زیاتر، دی کەس نەپووشە **کەوڵ مار**[1]

Çiştiĝim henen we r̂û dinyawa
Bê zat û zûren meçû we r̂awa

١- کەوڵ مار: کاژی مار.

Her sate carê derûn cûş mebû
Her hefteê care xiʃat pûş mebû
Xiʃatê pûşû bê der û dûze
Le ew zêatir dî kes nepûşe

چشتێگه دۆ لوو، خڕناقێ[1] له چوو
ها وه دەسْ ئوساێانْ پۆخت
بێ گیان و گیاندار، وه پێ مەکەێ لۆخت　　　**هەورینگ، مقەستی خوری**

Çiştêge do lû, xir̂naqê le çû
Ha we desi usaêani poxt
Gyandar û bê gyan we pê mekeê loxt

چشتێگه سەد مەن خووا بکەیده ناوێ،
وەختْ خواردن خووا تووائ　　　**خا کولْیائ، هێلکه**

Çiştêge sed men xuwa bikeyde nawê,
Wexti xwardin xuwa tuwaê

چشتێگه یەێ گون دێرێ
یەێ گونەگەیش یەێ مـۆ دێرێ　　　**چەلْتـۆکْ برنج**

Çiştêge yeê gwin dêrê
Yeê gwinegeyş yeê mü dêrê

١- خڕناق: گەڕوو، قورگ، ئەوک.

چل تاق، چل نیم تاق

چل خانم (چراخ)، له یەێ وتاق — **ئەنار**

Çil taq, çil nîm taq
Çil xanim le yeê witaq

چل سیاێ سرپووشْ، سیاهی له وەر

خەریکە لە ناو قلاچەێ بێ دەر

ئەگەر بزانی ماناێ ئەو چیشەن

پووسێ چۆ کەشکووڵ، دەسْ دەوریشەن — **شامی، شوتی**

Çil syaê sir̂ pûşi syahî le wer
Xerîke le naw qil̂açeê bê der
Eger bizanî manaê ew çişten
Pûsê çü keşkûl̂ desi dewrîşen

چل قوتی له ناو یەێ

قوتی دەرێ هەڵقوتی — **پیاز**

Çil qwitî le naw yeê
Qwitî derê hel̂qwitî

چنارْ بەرز و بڵێن

خەر له سەرێ بلەوەڕێن — **گیای کەرتەشی**

Çinari berz û bil̂ên
Xer le sere bilewer̂ên

چووار چڵ چوو چەفت، چووار بریقەکەر — **١- ئەسپ**
بیس و چووار کونا، بیس و چووار یەێ سەر — **٢- ناڵ، ٣- مێخ**

Çuwar çil̂î çû çeft, çuwar biryqe ker
Bîs û çuwar kwina, bîs û çuwar yeê ser

چووار دەر زەمین، چووار دەر هەوا
چووار بەر زەمین دۆ دەر هەوا — **١- قچ و گووان مانگا**
هەێ خەربزە، هەێ خەربزە — **٢- قچ و گووان پەس**

Çuwar der zemîn,çuwar der hewa
Çuwar ber zemîn,do der hewa
Heê xerbize, heê xerbize

چووار فەرزەندْ بێ دایە، چووار قووچْ بێ خایە
چووار تاجرْ بێ مایە، چووار عاساێ بێ سایە

١- ئسرافیل، ئزرائیل، جبرائیل، میکائیڵ
٢- وەهار، تاوسان، پاییز، زمسان
٣- زەۆ، مانگ، خوەر، زەڕینە و سیمینە

٤- وەفر، واران، تەگر، سایەقە[1]

Çuwar ferzeni bê daêe, çuwar qûçi bê xaêe
Çuwar taciri bê maêe, çuwar éasaê bê saêe

چووار گوڵ، چووار ئەنار
چووار چەرخەکی، چووار ژەهرْ مار **ساڵ و مانگ**

Çuwar gwiĺ, çuwar enar
Çuwar çerxekî, çuwar jehri mar

چەفتلی چەفتان، چەفتە چـۆ ئەرجن
خوارزایٚ[2] مووەکڵ[3]، برایٚ دێو و جن **مار**

Çeftilî caftan, çefte çü ercin
Xwarzaê muwekiĺ biraê dêw û cin

چەفتە چـۆ گووچان، راسە چـۆ تیر
سییەس چـۆ زخاڵ، سفێدە چـۆ شیر **چەو**

Çefte çü gûçan, r̂ase çü tîr
Sîyes çü zixaĺ,sifêde çü şîr

١- سایەقە: شەختە.

٢- خواراز: خوشکەزا.

٣- موەکڵ: گیانلەبەرێک وەکو دێو، جن و پەری.

چەم و کییم هامە ناو باخ، چۆ چلچراخ
حەپە دێرم چۆ شیشە، بریقْ باق[1] کەم هەمیشە **ئەنار**

Çem û kîym hame naw bax,çü çilçirax
ḧepe dêrim çü şîşee, birîqi baq kem hemîşe

چەن تیرْ خەدەنگ، کالاێ کارخانە
جەم بینە وە دەورْ، ستوونْ یانە
دەس و پا و چەو، هەر سێ هەم فەردەن[2]
گاگا خابیدە، گاگا بیدارەن
گاگا هام منووس[3]، خاتر نازارەن **چەتر، سێبەر**

Çen tîri xedenĝi kal̂aê karxane
Cem bîne le dewri sitüni yane
Des û pa û çew her sê hemferden
Gaga xabîde, gaga bêdaren
Gaga ham minûsi xatir nazaren

چەن دانە گەوهەرْ، ئەزەلی تیّار
خالّق کاشتەنەش، سەد تەن لە توومار
لە ئەرز تا سەما، چەنێ ئنس و جنس

١- بریقْ باق: درەوشانەوە.
٢- هەم فەرد: هەماهەنگ.
٣- هام منووس: هاونشین، هاورێ.

وەوان پەیۆوەسە، خان چەنێ مۆفڵس
سەراسەر جەهان، وە ئەوان بەنە
ساتێ هزار رەنگ، لێشان پەیۆوەنە
هەر کەس بزانوو، ئی دانە چەنە
زاتْ باتنی وە عەین هەن هەنە   سی و دوو تیپی ئەلفبا

Çen dane gewheri ezelî têar
Xaliq kaşteneş sed ten le tûmar
Le erz ta sema, çenê ıns û cins
Wewan peêwese, xan çenê mofllis
Seraser cehan we ewan bene
Satê hizar ȓenĝ lêşan peêwene
Her kes bizanû î dane çene
Zati batinî we éeên hen hene

چەوچە، یە چەوچەس
ئەر تْ عاقڵی سەر هەوسارد چەس   ناو

Çewçe, ye çewçes
Er ti éaqilî ser hewsarid çes?

چەوچە، یە چەوچەس
زانم چەس، نییەزانم چەس   مناڵ له زگْ داڵگ

Çewçe ye çewçes zanim çes nîyezanim çes

چەێگە چەێگە، منێدە ڕەسن
دۆیەتەیل دۆرننەێ، گا وە لێ بەسن — قەڵماسنگ[1]

Çeêge çeêge minêde r̂esin
Düyeteyl dürinineê ga we lê besin

چیا گردڵە پڕێ گیا وردڵە — کەپووڵ، سەر

Çya girdiľe pir̂ê gya wirdiľe

چیاگردڵەێ ئارچین و مارچین[2]
هەرچێ هەوڵ مەدەی وە بان نمەچین — خا، هێلکە

Çya girdiľeê arçîn û marçîn
Her çê hewľ medeê we ban nimeçîn

چیا گردڵەێ شرین شاد
ئایلەیل[3] هاتنە تەماشاد — دێۆڵ[4]

Çya girdiľeê şirîn şad

١- قەڵماسنگ: قۆچەقانی.

٢- ئارچین و مارچین: خڕ و ناهەموار.

٣- ئایلەیل: منداڵان، میرد منداڵان.

٤- دێۆڵ: دەهۆڵ.

Ayleyl hatine temaşad

چیمه ئی بانه چشتێگم دییه
خوەم زانم چەسه، نییەزانم کییه **قەور، گڵکوو**

Çîme î bane çiştêgim dîye
Xwem zanim çese nîyezanim kîye

چیمه ئی بانه عەجەو، چشتیٚ دیم
عەجەو چشتْ زوور، وه مشتیٚ دیم
دەهەن ئاراستەیٚ بان، وه پشتیٚ دیم **ئاسیاو**

Çîme î bane éecew çite dîm
Éecew çişti zûr we miştê dîm
Dehen arasteê ban we piştê dîm

چیمه بازاڕ چشتیٚ دیم نەخڕیم،
خڕیم نەپووشیم، پووشیم نەیم
کەفن، کفن

Çîme bazar̂ çiştê dîm nexir̂îm, xir̂îm nepûşîm. Pûşîm neym

چیمه سارا دیم قڵاچەیٚ لیٚم بی عەیٚان
چووار پایٚه و دۆ دەر لیٚ وازه

ئوسا سازناش نەخشێ وەێ نازە   **کیسەڵ**

Çîme sara dîm qiȋaçeê lêm bî éeêan
Çuwar paêe û do der lê waze
Usa sazinaş nexşê weê naze

چیمە سەرْ یەێ راهێ، دیم یەێ چیاێگ
بانْ چیاگە یەێ تەپە گیاێگ
بانْ گیاگە یەێ ئەژدەهاێگ   **قلیان**[1]

Çîme seri yeê r̂ahê, dîm ye çyaêg
Bani çyage yeê tepe gyaêg
Bani gyage yeê ejdehaêg

چیمە وە راهێ دیمە گیاهێ
پەڕاو[2] سفێد ودانە سیاهێ   **ئەسپەن**

Çîme we r̂ahê dime gyahê
Per̂aw sifêd û dane syahê

چیمە یەێ راهێگ دیم یەێ گیاهێگ
دانە سفێد و پەڕ سیاهێگ   **ئەسپەن**

Çîme yeê r̂ahêg dîm yeê gyahêg

١- قلیان: تلیاک.

٢- پەڕاو: کەنار، پەراوێز.

Dane sifêd û per̂i syahêg

خ

خاڵووم وەێرە خەفتێە

گونێ لەورە کەفتێە — **شامی، شوتی**

Xaĺûm weêre xeftêe
Gwinê lewre keftêe

خاڵووێگ دێرم وە گون زەو کەنێد — **<u>تکەێ واران</u>**

Xaĺûêg dêrim we gwin zeü kenêd

خانگ تک تییەریک، دەسەک وە باوان

هەرکەس بێشێدەێ جەمشێر پاڵەوان — **شار مووریژ**[۱]

Xanig tiki tîyerîk, desek we bawan
Her kes büşêdeê cemşêr paĺewan

خانگێ دێرم تەنگ و تاریکە

ئاقام خەفتێە دریژ و باریکە — **شەمشێر و قەڵاف**[۱]

۱- شار مووریژ: شاری مێرووچە، شارە مێرووڵە.

Xanigê dêrim tenĝ û tarîke
Aqam xeftêe dirîj û barîke

خانگێ دێرم تەنگ و تاریکە

پڕ ناوێ عەرەو سەرْ مل باریکە — **شار مووریژ[٢]**

Xanigê dêrim tenĝ û tarîke
Pir̂i nawê éerew seri mil barîke

خانگێ دێرم گەچ گەچینە

نە پا دێرێ نە پاچینە — **خا، هێلکە**

Xanigê dêrim geç geçîne
Ne pa dêrê ne paçîne

خانمێ نیشتێە خنج و منج

دەسماڵێ داێە وە ڕۆ زنج — **سییەماڵ، ڕەشماڵ**

Xanimê nîştêe xinc û minc
Desmal̂ê daêe we r̂ù zinc

خلخلە مەتێ[٣]، لە کونا دەرتێ

سی و سێ نەفەر لە بەنێ نییەتێ — **تفەنگ و گولە**

١- شەمشێر و قەڵاف: شمشێر و کێلی شمشێر.

٢- شار مووریژ: شاری مێرووچە، شاری مێروولە.

٣- خلخلە مەتێ: خلخلە، بە مانای خڕ و گردەڵە و مەتێ، واتە دێت.

Xilxile metê, le kwina der tê
Sî û sê nefer le benê nîyetê

خـۆنْ سییه خوەێد و له جادەێ سفێدا چوو **قەڵەم**

Xüni sîye xweêd û le cadeê sifêda çû

خوەم سییه، خاڵووم سییه
خاڵووم وەرجه خوەم دا له کـۆیه **سایه**

Xwem sîye, xaȋûm sîye
Xaȋûm wrece xwem da le küye

خوەێ چەنه گاێگه
شوونێ چەنه خاێگه **دەر و لەولاو**

Xweê çene gaêge
Çûnê çene xaêge

خوەێ کوڵکن، کوڕ ناکوڵکن، کوڕەزا کوڵکن **١- مامر**[1]
٢- خا، هیلکه
٣- جـۆجگ[2]

١- مامر: مریشک.
٢- جـۆجگ: جووجەڵە.

Xweê kwil̂kin, kwir̂ na kwil̂kin, kwir̂eza kwil̂kin

خوەێ مەشەکانوو، خوەێ مەشەکانوو
یەکێ ڕێ مەکەێ یەکێ مەمانوو
یەکێ لە جاێ خوەێ، خوەێ مەتەکانوو

ئەڵەک[1]

Xweê meşekanû, xweê meşekanû
Yekê r̂ê mekeê yekê memanû
Yekê le caê xweê xweê metekanû

خەرکوڕی[2] بتوچڵەێ خنجی منجی
لقاو تلا، زین برنجی

زەرداڵە

Xerkwir̂î büçil̂eê xincî mincî
Liqaw til̂a, zîn birincî

خەر وە هەوسارا
چییە ناو دارا

گونووژ، سوژن

Xer we hewsara
Çîye naw dara

١- ئەڵەک: هێڵەک.
٢- کوڕی خەر، جاشۆڵکە، جاشەکەر.

خەنە چۆ خەنە، زەردەگوڵ خەنە

سەد ستۆن لە بانْ یەێ ستۆن بەنە   زڕات[1]

Xene çü xene,zerde gwiɽ xene
Sed sitün we bani yeê sitün bene

خەواسان[2] ئەوهەم، خەواسان ئەوهەم

م چشتێ دیمە، جووش ئاوەرد ئەوهەم

نیم گەز دێانێە یا زێاێ یا کەم

لاشەێ ئەو وە بانْ نەهەنگێ بەنە

گرفتار وە دەسْ حەڵقەێ کەمەنە

ئەر ئەو کەمەنە، وێش بوودن پارە

خوەێ مەکەێد وە لاشەێ مردەێ سەدساڵە   گاوەسن

Xewasan ew hem, xewasan ew hem
Mi çiştê dime cûş awerd we hem
Nîm gez dêanêe ya zêaê ya kem
Laşeê eü we bani nehengê bene
Giriftari we desi ɦeɽqeê kemene
Er ew kemene wîş bûdin pare
Xweê mekeêd we laşeê mirdeê sed saɽe

١- زڕات: گەنمە شامی.

٢- خەواسان: کۆمەڵی خاسان، کۆمەڵی دانایان.

ڕ

ڕووژێ ڕاگەم کەفت وە دەیشتْ هاموون[1]
دیم یەێ لاشەێگ وە بێ چەن و چوون
نەرمەن چۆ لەحاف، زبرەن جوورْ هووڕ
جەواڵ مانەندەن، چۆ ڕەشکە و چۆ تووڕ
هەر چێ کْ خەڵکان مەیەن وە لاێا
تەشخیس نمەیەن نێرە یا مایە   **گییە، گەدە**

Rûjê r̂agem keft we deyşti hamûn
Dîm yeê laşeêg we bê çen û çûn
Nermen çü lih̆af, zibren cûri hûr̂
Cewal̂ manenden çü r̂eşke û çü tûr̂
Her çê ki xel̂kan meêed we laêa
Teşxîs nimeêen nêre ya maêe

ڕووژێ ڕاگەم کەفت، وە دەیشتْ هاموون
دیم یەێ لاشەێگ، وە بێ گووشت و خوون
سەر تا پا جەرگش، نیشتەر کاریەن

١- هاموون: پانتایی دەشت لە قەراغی دەریا.

گاهێ وە شیوەن، گاهێ زاریەن
گاهێ وە پەڕشت و پەڵتافْ دەو بی
گاهێ چوون مردێ، چەن وەخت لە خەو بی   **بانگلان، بارگلان، باگردێن**

r̂ûjê r̂agem keft we deyşti hamûn
Dîm yeê laşeêg we gûşt û xûn
Ser ta pe cergiş nîşter karyen
Gahê we şywen gahê zaryen
Gahê we per̂işt û peľtafi dew bî
Gahê çûn mirdê çen wext le xew bî

ڕووی لەڕگەێ لە ئێڵا هاتێ
پێچْ لێخەروو[1] لە قنگ دراتێ   **هیزەێ ڕۆن**

r̂uwî ler̂igeê le ıêľa hate
Pêçi lêxerû le qinĝ diratê

ڕەنگین و ڕووین[2]
ئاردین و چووین   **داری سرینجگ[3]**

r̂enĝîn û r̂uwîn
Ardîn û çuwîn

١– لێخەروو: ڕێخووڵە.

٢– ڕووین: ڕووندار، چەور.

٣– دارێکە زۆر جووان و ڕێک و بەرەکەی وەکوو خورمایە و خۆراکییە.

ڕیچەرمێ دەن دەن
سڵاش ها وە ژەن

شانە

r̂îçermê den den
Sil̂aş ha we jen

ڕێ کەێد و پا نەێرێ
نۆر دێرێ، سا نەێرێ

خوەر و مانگ

r̂ê keêd û pa neêrê
Nür dêrê, sa neêrê

ڕییەن دەر کەێد، پەچیە دووشێد

کەنۆ هەسەڵ[1]

r̂îyen der keêd, peçye dûşêd

١- کەنۆ هەسەڵ: شانەی هەنگ.

د

دارْ سازْ رازْ[1]، خودەم بڕیدە
مەلْ بێ زووان ئادەم چڕیدە

رادۆن و زەفت، تەسجیل

Dari sazi r̂az, xudem bir̂îde
Meli bê zuwan adem çir̂îde

دارْ سازْ راز نەکەردە پایە
هەیشتێ ها لە خوەر نووێ لە سایە

نماز، نوێژ

Dari sazi r̂az, nekerde paêe
Heyştê ha le xwer nuwê le saêe

دارْ ساز راز وژم[2] بڕی
مەلْ بێ زووان ئاقام چڕی

بلوور، بلووێر

Dari sazi wijim bir̂î
Meli bê zuwan aqam çir̂î

---

١ – ساز ڕاز: ئاراستە، ڕازاوە.
٢ – وژم: خۆم، وێژم، ئەزم.

دارْ سەونزْ شەش پەل، سەونزْ تەمامێ

هەر پەلێ سی بەرگ، هەر بەرگێ نامێ   سالْ و مانگ و رووژ

Dari sewnzi şeş pel, sewnzi temamê
Her pelê sî berg, her bergê namê

دارْ شەش پەلێ، شەش پەل تەمامە

نە نامێ ئسمە، نە ئسمێ نامە   سالْ و مانگ

Dari şeş pelê şeş pel temame
Ne name ısme, ne ısmê name

دارە گردڵەێ سەر پەڕ داران

سەر تەڕ و بن هشک، لە وەیشتْ[١] واران   مییە و پەس لە وەختْ واران

Dare girdiĺeê ser peȓi daran
Ser teȓ û bin hişk le weyşti waran

دارْ هەڤدە پەل، نەکەندە پاێە

هەیشتێ ها لە خوەر، نووێ لە ساێە   نماز، نوێژ

Dari hevde pel, nekende paêe
Heyştê ha le xwer, nuwê le saêe

١- وەیشت: لەبەر، لەبەر کاریگەریی، لەتاو.

دارْ هەنی[1] بێ حەد و بێ حساو

جەرگێ پارە کە چۆ پەسْ قەساو — کەتیرا[2]

Dari henî bê ȟed û ȟisaw
Cergê pare ke çü pesi qesaw

دارێ دێرم بێ گوڵە

بەرێ شیرین و وە دڵە — ئەنجیر

Dare dêrim bê gwiȴe
Berê şîrîn û we diȴe

دارێ دێرم، پەل پەلووە

هەر پەلێگێ چل چەقووە — تۆڕگ[3]

Darê dêrim, pel peluwe
Her pelêgê çil çequwe

دارێگە لە بانْ دارەگە، شارێگە

جەماتْ ئەو شارە، هزار هزارە

١- هەنی: هەیەتی، هەسیەتی.

٢- شیری دارۆچکەی گەوەن (داری گوێنی- داری کەتیرە).

٣- تۆڕگ: تووتڕک، دڕوو. دارێکە کورتەباڵا و دڕکین و بەرەکەی وەک ترێ و خۆراکییە.

ئاوْ ئەو شارە، چـۆ ژەهرْ مارە   تلیاق[1]

Darêge, le bani darege, şarêge
Cemati ew şare hizar hizare
Awi ew şare çü jehri mare

داسە چەفتڵەێ پشتْ خوڕخوڕە
هەر کەسێ وەتەێ ئافەرین کوڕە   دۆ سەگ لە هەێنْ گـۆ کردن[2]

Dase çeftiĺeê pişti xwir̂ xwir̂e
Her kesê weteê aferîn kwir̂e

داڵگ گەن و دۆیا پێس
وەچگەێ عەزیز، نقرە رێز   گەون[3] و کەتیرا

Daĺig gen û düya pês
Weçgeê éezîz, niqire r̂êz

داڵگ یەک و کوڕ هزار
هـۆلْـگ هـۆلْـگ[4]، کڵاو لار   بەڕۆ، بەلـۆ، بەڕۆ

١- تلیاق: تلیاک.

٢- کلکی سەگ لەکاتی گوو کردندا.

٣- جـۆرە دارێکـە کـە وەکـو داری بنێـشت شـیرەکـەی دەگیرێـت و بـۆ خـاوێن کردنـەوەی گیـان و جلوبەرگ بەکاردەهێنرێت.

٤- هـۆلْـگ: بە ڕەنگی قاوەی کاڵ.

Daɫig yek û kwir̂ hizar
Hülig hülig kiɫaw lar

دْ پا ها له زەو، شەش پا له کنشت[1]
بێ گێیه و گووپاڵ، دو له بانْ پشت — **ترازۆ، تەرازوو**

Di pa ha le zeü,şeş pa le kinişt
Bê gêye û gûpaɫ, dü le bani pişt

درختْ بێ گوڵ، تامْ بێ تووکڵ[2]، سەودای بێ دڵ

١- کەیکم[3]
٢- خووا، نمەک
٣- قاتر، ئێستر

Direxti bê gwiɫ, tami bê tûkiɫ, sewdaê bê diɫ

درەختێ دێرم دەر لەیل و نەهار
چووار میوه گرێ شیرین و تامدار
یەێ میوه گرێد منێده ژەهرْ مار
ناوزگ (١-دڵ ٢-جگر ٣-گورچێ ٤-پفی، سی ٥-زیەڵه، زراو)

Dirextê dêrim der leyl û nehar
Çuwar mîwe girê şîrîn û tamdar
Yeê mîwe girê minêde jehri mar

١- کنشت: کن، تەنێشت.
٢- تووکڵ: توێکڵ، تووک، پێست.
٣- جۆره داریکی بێ بەره که له کێوەکاندا هەیه.

درەختێ دێرم لەێ پەڵ هەنە
چەن سەوداێ خەنجەر لە کەلەش بەنە
تا گەرێ تەڕە، گرێدن تامڵ
بەنەێ وە بازاڕ وە نرخْ کامڵ   **کەنگر**

Dirextê dêrim leê peli hene
Çen sewdaê xencer le keleş bene
Ta gerê teȓe, girêdin tamiĺ
Beneê we bazaȓ we nirxi kamiĺ

دریژە چو چنار، پێچ پێچە چو مار
رەحمەت لەو ئوسا کردێە درسێ
تادەس ئەڕاێ بەید زڕە لێ وسێ   **زەنجیر**

Dirîje çü çinar, pêç pêçe çü mar
Reḧmet lew usa kirdêe dirisê
Ta des eȓaê beyd ziȓe lê wisê

دْ گاێ باز باز، مرخْ چیمەن بڕ
خوەێ وە زیقاو خەر، نانْ ئەرواو بڕ   **وراز، بەراز**

Di gaê baz baz, mirxi çîmen biȓ
Xweê we zîqaw xer nani erwaw biȓ

دۆ ئاو له جامێ

هەر کام له رەنگێ   **خا، هێلکه**

Do aw le camê
Her kam le r̂engê

دووانزه رەزمْ چوو ها وه جووشەوه

ها وه کووڵ ئەسپْ تلا پووشەوه   **دار جفت، دار هەڵا**[1]

Duwaze r̂ezimi çû ha we cûşewe
Ha we kûl̂i espi til̂a pûşewe

دووانزه دەوریش، چل و پەنج ئەڤداڵ

رێیان کەفت وه ماڵ شەێخ ئەڤدڵ جەلاڵ

دووان له وانه باشقەێ[2] گشتن   **١- دووانزه مانگ**

ئەو دۆیه زانن دنیا چەن پشتن   **٢- مانگ و خوەر**

Duwanze dewrrîş, çil û penc evdal̂
Rêyan keft we mal̂i şeêx evdil̂ cel̂al̂
Duwan lewane başiqeê giştin
Ew doye zanin dinya çen piştin

١- دار هەڵا: داری جووت.

٢- باشقه: باشجقه، باشترین، سەرترین، زاناترین.

دووان دووان لێد لەقنم   **١- ركاو**[1]

چشتێ لە بەێنْ دۊود چقنم   **٢- قوژقنە**[2]

وە وشک بەمەێ وە تەڕ درارمەێ   **٣- لقاو، لغاو**

Duwan duwan lêd leqinim
Çiştê le beêni düwid çiqinim
We wişk bemeê we teȓ dirarimeê

دووانْ من و یەکْ خەڕات

خڕە خڕێە لە دەرْ کونات   **کلگ و دۊ سیکار**[3]

Duwani min û yeki xeȓat
Xiȓe xiȓêe le deri kwinat

دۆ ئاتاس نە دەورْ شارێ بیەن دوور

مەشانان وە جەخت، مەسانان وە زوور

ئەگەر فام دێری فامد نە پێشە

مانایْ ئی مەردانْ خۊنینە چێشە   **زاک، گەمەی زاکان**

Do atas ne dewri şarê byen dûr
Meşanan we cext, mesanan we zûr
Eger fam dêrî famid ne pêşe

١- ركاو: ئاوزنگ، ركاب.

٢- یاردو، ڕەسەنێکە کە لە لایکەوە دووراوەتە پاڵان و دەکەوێتە ژێری دوی حەیوان.

٣- کلگ و دۊ سیکار: ئەنگۆست و مۆدنە.

Manaê î merdani xünîne çêşe

دۆ بەنناێ کارکەر، دەهـ فاڵەێ بێدەنگ

قڵاێگ مەسازن بێ خەڕگ و سەنگ   پەنجە و قولاو کڵاش چنین

Do bennaê karker, deh faĺeê bêdenĝ
Qiĺaêg mesazin bê xer̂ig û senĝ

دۆ پاێە و بێدەس

کاوێژ[1] نمەکەێ، حڵاڵە چۆ پەس   مامر و کەڵەشێر

Do paêe û bêdes
Kawêj nimekeê, ḣiĺaĺe çü pes

دۆ تەرەنەنی، دۆ بسەڵمانی، دۆێ تر ئەرمەنی   گووش، چەو، لۆت

Do terenenî, do biseĺmanî, doê tir ermenî

دۆ حەوز وە ئەترافْ قڵاێ قەشەنگێ

قڵاێ قەشنگْ مەخمەڵی رەنگێ

حەوزان پەرچینە وە سیمْ باریک

گاگا رووشنە، گا مەبوو تاریک   ١- کاسەێ چەو

هەر وەخت وە حەوزان ئاو مەبوو جاڕی   ٢- برۆیە، برۆ

١- کاوێژ: کاویش.

زڵاڵ و قەشەنگ وینەێ مرواری   ٣- ئرمس، فرمێسک

Do ȟewz we etrafi qiĺaê qeşenĝê
Qiĺaê qeşenĝi mexmeĺî r̂enĝê
ȟewzan perçîne we sîmi barîk
Gaga r̂ûşine ga mebû tarîk
Her wext we ȟewzan aw mebû car̂î
Ziĺaĺ û qeşenĝ wîneê mirwarî

دۆ چشت لە هەوا مەکەێ داوا و جەنگ
یەکێ خاسە پووڵا، یەکێ سفێد سەنگ
چشتێ لە بەێنیان جۆداکەر مەیوو
عاقبەت ئەوە وە ئاگر مەیوو   سەنگ چەخماخ و قاو[1]

Do çişt le hewa mekeê dawa û cenĝ
Yekê xase pûĺa yekê sifêd senĝ
Çiştê le beênyan codaker meyû
Éaqibet ewe we agir meyû

دۆ دانە گەوهەر، ها لە هەواوە
ڕەنگین و ڕەنگ ڕەنگ، پارچە پەڕاوە[2]
نە مانگە نە خوەر، نە ئەور ئەڵاسە[3]

١- پووشووی داری بەڕووە کە وەک لۆکە وەهایە و زوو بەزوو ئاگر دەگرێت.

٢- پارچەپەڕاو: تەراز دووری کراوە، پەراوێزی جووان.

٣- ئەورئەڵا: هەورهەڵا، هەور و هەڵا.

ئەوە نیشانەێ، کارْ خوداسە **زەڕینە و سیمینە، پەلکەزێڕینە**

Do dane gewher ha le hewawe
Renĝîn û r̂enĝ r̂enĝ,parçe per̂awe
Ne manĝe ne xwer ne ewr el̂ase
Ewe nîşaneê kari xwidase

دۆ دەسە سووار، یەسار و یەمین
هانە راقەی[1] یەک، قەتعە زەمین
لاشەشان نە تارْ، پەڵەنگ گوڵگوڵە
دیدەێ دۆڕ نە تارْ، دیدەێ بوڵبوڵە **تەختە نەرد**

Do dese suwari yesar û yemîn
Hane r̂aqeê yek qetée zemîn
Laşeşan ne tari pel̂enĝ gwil̂ gwil̂e
Dîdeê dor̂ ne tari dîdeê bul̂bul̂e

دۆ سەوڵ بێ سایە **١- مانگ و خوەر**
یەێ ئەسپْ بێ خایە **٢- دۆڵدۆڵ[2]**
یەێ تاجرْ بێ مایە **٣-ساڵ و مانگ**

Do sewl̂i bê saêe
Yeê espi bê xaêe

١- ڕاقە: ڕەقایی، وشکایی.
٢- دۆڵدۆڵ: ئەسپی حەزرەتی عەلی.

Yeê taciri bê maêe

دۆ شێرْ مەسْ خوڕان
دۆ باڵ دێرێ یەێ گڕان
دۆ باڵ دێرێ یەێ گەردەن
خواردنێ بادْ سەردەن		دەمەێ ئاسنگەری

Do şêri mesi xur̂an do baĺ dêrê yeê gir̂an
Do baĺ dêrê yeê garden xwardinê badi serden

دۆ گورگْ گەڕگەڕ، چالاکەێ[1] چوو خوەر
دائێم مەلەوان، منەی[2] خەلیە[3] کەر		ئاسیاو ئاوی

Do gwirgi ger̂ger̂, çalakeê çû xwer
Daêim melewan, miney xelyeker

دۆ دەس دێرێ پا نەێرێ
یەێ شکمْ پارە دێرێ		شەو، کراس

Do des dêrê pa neêrê
Yeê şikemi pare dêrê

١- چالاکە: سەنجاب، سەنجابی زەمینی.
٢- منەی: گەڕیان، بە شوێنی شتێکدا داگەڕین.
٣- خەلیە: خەلە و خەرمان.

دۆ فرشتەێ سییەێ، جەور و جەفا کیش	١- گاێ جفت
قامەت چەمیدە، ها لە شوونْ وێش	٢- جفتیار
یەکێ دووانزە چوو، تاش ها وە دووشەوە	٣- دار هەڵا[١]
یەکێ ها لە بەرگْ، ئاسن پووشەوە	٤- کوریە[٢]

Do firişteê sîyeê cewr û cefa kîş
Qamet çemîde ha le şûni wêş
Yekê duwanze çû taş ha we dûşewe
Yekê ha le bergi asin pûşewe

دۆ قرقرە و چووار قازی	١- دەس
چشتێ لە ناوگەڵد[٣] کرد بازی	٢- <u>کەمووڵە</u>

Do qir̂qir̂e û çuwar qazî
Çiştê le naw geĺid kird bazî

دۆ گووشْ قوت قوت، لە خودا مەتەرس	
ئەر تْ فام دیری، بۆشەێ ئەوە چەس	چەڵە، چەڵگە[٤]

Do gûşi qut qut le xwida meters

١- داری چێوینی گاوەسن.

٢- بەشی ئاسنینی گاوەسن کە وەک کەوچکە و زەوی دەدڕێتەوە.

٣- ناوگەڵ: ناولنگان، نێو هەر دوو لاق.

٤- چێویکی دوولق بە قەد یەک مەتر بۆ داگرتنی ڕەشکە.

Er ti fam dêrê büşeê ewe çes

دۆم چەفت و مل راس، دەم لە تەوقْ سەر

وە شادی و شیوەن، ئاگر دەێدە سەر **قلیان**

Dom çeft û mil r̂as, dem le tewqi ser
We şadî û şîwen agir deêde ser

دۆ نەفەر دەنە ئاوێگ یەکێ تەڕ نییەو **ژنْ باردار**

Do nefer dene awêg, yekê ter̂ nîyew

دۊیەتێگە شیر لە پستان

هەر کەس وەتەێ قاترێ بسان **خەشخاش**

Düyetêge şîr le pistan
Her kes weteê qatirê bisan

دەردت لە خوەم لە یانە

وە رووژ چنە دەرانە

وە شەو چنە کولانە **مامر و جۊجگ**

Derdit le xwem le yane
We r̂ûj çine derane
We şew çine kwilane

دەسد وە سەرێ، دەمد وە دەرێ
گڕەێ ئاگر تێ لە تەوقْ سەرێ　　　　**قلیان**

Dedid we sere, demid we derê
Giȓeê agir tê le tewqi serê

دەسماڵ کەوْ کەتانی　　　　**١- ئاسمان**
پڕێ سێفْ سڵتانی　　　　**٢- ئەسارە**

Desmaȴi kewi ketanî
Piȓê sêfi siȴtanî

دەسەڕ[1] بۆچڵەێ مرک و مرواری[2]
ئارد وە پێ هەڕم وە خەنە و یاری　　　　**دەم و دێان**

Deseȓ büçiȴeê mirk û mirwarî
Ard we pê heȓim we xene û yarî

دەم دێرێ دێان نەێرێ
خواردن دێرێ ڕیان نەێرێ　　　　**گنە، گەنە**

Dem dêrê dêan neêrê
Xwardin dêrê ȓyan neêrê

١- دەسەڕ: دەسهاڕ، دەستاڕ، ئاسیاوی دەستی.
٢- مرک و مرواری: جووان و ڕێک و پێک.

دەمێ تەنگە و ئەڵامەتە
ناوێ قـۆلە و قێامەتە
وە تەڕ تیەێ وە وشک چوو
وە شل تیەێ وە سفت چوو   تەنۆر و نان

Demê tenĝe û el̂amete
Nawê qüle û qêamete
We ter̂ tyeê we wişk çû
We şil tyeê we sift çû

دەورانْ دنیا ئەر بوو باێەد بوو
دۆ ئاو لە یەێ جام مەگەر خاێە بوو   خا، هێلکە

Dewrani dinya er bû baêed bû
Do aw le yeê cam meger xaêe bû

دەورییگ دێرم دەورێ خەێاتە
وە عەینەن زانێ شەوار چەن ساتە   کەڵەشێر

Dewrîyg dêrim dewrê xeêate
We éeênen zanê şewar çen sate

دەیشتێ پووس، نامێ چوو
شاپەسەن و خەیلی خوو   زین

Deyştê pûs, namê çû
Şapesen û xeylî xû

دێک چووین، دەم دێک چووین
ئاشْ پوختەیَ دێکْ چووین

گردەکان و بایم[1] گوێز و بادام

Dêk çuwîn, dem dêk çuwîn
Aşi puxteê dêki çuwîn

ز

زار و زەمین زڵزڵە
عەلی سووارْ دۆڵدۆڵە
کام درەختە بیَ گوڵە

قارچگ

Zar û zemîn ziĺziĺe
Éelî suwari doĺdoĺe
Kam direxte bê gwiĺe

زبرەن، سفێدەن، بەرگْ بەدەن تەنگ

١- گردەکان و بایم: گوێز و بادام.

سەختە لە ئاگر، زەبوونە لە سەنگ — **خا، هێلکە**

Zibren, sifêden, bergi biden teng̑
Sextet le agir, zebûne le seng̑

زگێ پڕە و سا نەێرێ — **چاڵە گەنم**

Zigê pir̂e û sa neêrê

زگێ دڕید خوَن لێ تێ
سەرێ بڕید شیر لێ تێ — **ئەنجیر**

Zigê dir̂id xün lê tê
Sere bir̂id şîr lê tê

زەردە چوَ لیموو، سفێدە چوَ دوو
هەر چێ پوَل بێەی وە زەرەرْد چوو — **سیکار**

Zerde çü lîmû, sifêde çü dû
Herçê pül bêey we zererid çû

زەردە سفێدە، سفێدە زەردە
خانانێ لە پاێ مەشوَرەت[1] کەردە — **چراخ**

١- مەشورەت: هاوبیری.

Zerde sifêde,sifêde zerde
Xananê le paê meşüret kerde

زەردەلۆ لەتە، پڕ سەوەتە

چل شۆ کردێە هێمان هەر دۆیەتە   پۆل، سکە

Zerdelü lete, pir̂i sewete
Çil şü kirdêe hêman her düyete

زەردەن زاێفەن، قاپْ بلوورەن

سەدەف وار زەمین ماوایۆ حۆزوورەن   دۆربین

Zerden zaêifen, qapi bilûren
Sedef war zemîn mawaê ḧozûren

زەردەن زاێفەن، عۆریەتەن بریان

پەنج نەفەر ماموورْ تۆرکْ بێزووان

وە جــارێ ئــاهــێ رەســێدە ئاسمان   کرمیت

Zerden zaêifen, éuryeten biryan
Penc nefer mamûri toriki bê zuwan
We care ahê r̂esêde asman

زەردەن، سفێدەن، قرمز مەمانوو

وە حۆکمْ ئەعزەم شەلاق مەشانوو
هەر وەخت پەێدا بوو لە بانْ باێر
تێخش مەمانوو وە تێخْ ناێر　　　　خەرەنگێز، شیرەگونج[١]

Zerden sifêden,qirmiz memanû
We ȟokmi eézem şelaq meşanû
Her wext peêda bû le bani baêr
Têxiş memanû we têxi naêr

زەردەنی، زۆلاڵەنی، پێچ پێچەنی خاڵ خاڵەنی
بزەڕیشە[٢] پدەرەنی، سەرنەیەکە مادەرەنی　　　　زڕات

Zerdenî, zoʃaʃenî, pêç pêçenî xaʃ xaʃenî
Bize r̂îşe piderenî, serneyeke maderenî

زەردە و زەرد خەنە
سەد گلە وە بانْ یەێ گلە بەنە　　　　زڕات

Zerde û zerd xene
Sed gile we bani yeê gile bene

١- خەرەنگێز، شیرەگونج: مێرووییەکە زەهراوی لە زەردەواڵە گەورەترە.

٢- جۆرە گیایەکی بچووکە کە بەرگەکەی ڕیشاڵ ڕیشاڵە.

ژ̲

ژنْ خوەیٚ تلٚاق دەیٚ دالٚگْ خوەیٚ خوازیٚ   **قەور، قەبر**

Jini xweê tiĺaq deê, daĺigi xweê xwazê

ژێر زگ وەرکینە، بان پشت کیەرینە
زووان فارسینە، دۆ دْ پەلینە   **سییەپڕۆسنەک، پەڕەسێلکە**

Jêr zig wekîne, ban pişt kyerîne
Zuwan farsîne, dü di pelîne

ژێریٚ زەۆیە بانیٚ زەۆ
سییەڵگ سییەڵگ تک دڵ قەۆ   **مووریژ**[۱]

Jêrê zeüye, banê zeü
Sîyeĺig sîyeĺig tik diĺ qeü

---

۱ – مووریژ: مێرووچە، مێروولە.

س

سافلی سافان، سافە چۊ هەسان
کڵاو ئەرەقچن، بەتیەێ هۊل وە شان   بەلۊ، بەڕۊ، بەڕۆ

Safilî safan, safe çü hesan
Kil̂aw ereqçin, betyeê hül we şan

سافلی سافان، سافە چۊ هەسان
کوڵەنجەێ قرمز، ئارەقچن لە بان   بەلۊ، بەڕۊ

Safilî safan, safe çü hesan
Kwil̂enceê qirmiz, areqçin le ban

سافلی سافان، سافە چۊ هەسان
ماواێ ها لە قەێ کۊیە و بێاوان   مار

Safilî safan, safe çü hesan
Mawaê ha le qeê küye û bêawan

سافلی سافان، سافە چۊ هەسان
قەوەێ شڕ ئەو ژێر، قەوەێ نوو ئەوبان

هەم دەرمانْ ژان، هەم جیگیرْ نان
مەردم لێ تیەرن لە قەێ کۊیەسان **بەلۊ، بەڕۊ، بەڕۆ**

Safilî safan, safe çü hesan
Qeweê şir̂ ew jêr, qeweê nû ew ban
Hem dermani jan, hem cîgîri nan
Merdim lê tyerin le qeê küyesan

ساف و سڕە چۊ هەسان
ها پشتْ کۊیەێ کوردسان **بەلۊ، بەڕۆ**

Saf û sir̂e çü hesan
Ha pişti küyeê kwirdisan

ساف و سڕە مۊ نەێرێ
چۆڕگە[1] دێرێ گۊ نەێرێ **ئەفتاوە[2]**

Saf û sir̂e, mü neêrê
Çor̂ge dêrê gü neêrê

سافە چۊ هەسان
پەڕە پەڕە چۊ قوران **قارچگ**

١- چۆڕگە: مێز، گمێز، شاش.
٢- ئافتاوە: مەسینە.

Safe çü hesan
Perê perê çü qwiran

ساق سەونز و پا دێز[١] ها وە گڵەوە
رەونەقْ دنیا ها وەو گوڵەوە — پەمە، لووکە

Saq sewnz û pa dêz, ha we giĺewe
Rewneqi dinya ha wew gwiĺewe

سراوێ لەێ سەرزەمینە جاڕیە
ئـاوێ مـوفـیـدە چۆ مـرواریـە
چەن هزار هزار کارگەر داروو — ١- پەس و پووڵ، ڕانکە
رووژێ چەن دەلیا لە لێش مەواروو — ٢- دوو یا شیر
بتووای راد بۆشم ماناێ ئەو حەوزە — ٣- کەرە
سفێدە، زەردە، زڵاڵە، سەونزە — ٤- پەنیر

Sirawê leê serzemîne carŷe
Awê mufîde çü mirwarye
Çen hizar hizar kariger darû
r̂ûjê çen delay le lêş mewarû
Bituway r̂ad büşim manaê ew h́ewze
Sifêde,zerde,ziĺaĺe,sewnze

سرخْ سقان پت[١]، دەن هەڕە کڵاو

١- دێز: سەوزی تۆخ.

گوندار و بێ کیر، شەو نمەکەێ خاو　　　　کەڵەشێر

Sirxi siqan pit, den heȓe kiȓaw
Gwindar û bê kîr, şew nimekeê xaw

سفێدە چێو شیر
سفتە چێو پەنیر
هـا لـە بـنْ دێور　　　　پێورشگ[2]

Sifêde çü şîr
Sifte çü penîr
Ha le bini dür

سفێدی لە سەنگ، سیاهی لە درەخت
مەردم هانە گورێز، ئەێو هەر ها لە جەخت　　　　قەن و چای

Sifêdî le senĝ, syahî le dirext
Merdim hane gwirêz, eü her ha le cext

سق سڵە[3]، سێپا سڵە
نقرە ژەن و تڵا گرە　　　　مەشکە

١- پت: لۆت، لووت، لێوت.

٢- پێورشگ: گیایەکی خۆراکییە لە ڕەگەزی پیاز، کە لە کوێستان شین دەبێت و هەم بە کاڵی و هەم بە برژاوی دەخورێت.

٣- سق سڵە: بەردیکی خڕ و کوندارە کە وەک ئاوێز لە مەشکە دەکرێت.

Siq sil̂e, sêpa sil̂e
Niqre jen û til̂a gire

سوواریٚ هاتیٚه له بەحر و له بەڕ	١- ساڵ
جفتیٚ باڵ دیٚریٚ هەر باڵیٚ شەش پەڕ	٢- مانگ، برج

Suwarê hatêe le beh́r û le ber̂
Ciftê bal̂ dêrê her bal̂ê şeş per̂

سوواریٚ هاتیٚه له تەقْ تووه	
هڵهڵه کیشیٚ له قامیٚ چووه	ئاسیاو

Suwarê hatêe le teqi tuwe
Hil̂hil̂e kîşê leqamê çuwe

سوواریٚ هاتیٚه له تەنگْ تەتەر[1]	
چل گوله ها پیٚ هەر چلیٚ خەتەر	خەرەنگیٚز، شیرەگونج

Suwarê hatêe le tenĝi teter
Çil gwile ha pê her çilê xeter

سوواریٚ هاتیٚه له تەنگْ هەریٚ مەهەریٚ	
کەتانه و کەتـۆنْ[1] له یەکەو کەریٚ[2]	گیژه وا، گێژەڵوکە
و با	

١- تەنگ تەتەر: تەتەر بەمانای نیشتمانه و تەنگی تەتەر مەبەست دەروازەی جیهانه.

Suwarê hatêe le tenĝi herê me herê
Ketane û ketüni le yekew kerê

سووارێ هاتێه له لا لوڕستان

تەکەڵدۆ[٣] مەخمەڵ، هەوسار گوڵستان   خوەر، خۆر

Suwarê hatêe le la lur̂istan
Tekeĺdü mexmeĺ, hewsar gwiĺistan

ستۆرێکم کەردەن، من له سۆرانی ستۆرێکم کەردن

عەرووسش له ماڵ، زاوا له هەردەن

کناچەێ باوان، هەفت شۆیش کەردەن

پرسام له ئاخون، عەقدش نەکەردەن

تەجربەم کەردن، مردەش نەمردەن

کناچەێ باوان، ئازیەتیش کەردن   چیخ و دەوار

Sürêkim kerden, min le soranî sürêkim kerden
Éerûsiş le maĺ zawa le herden
Kinaçeê bawan heft şüyş kerden

١- کەتانه و کەتۆن: کەتانه جل و بەرگی ژێرینی ژنانه و کەتۆن بەندێکە کە ئەم جل و بەرگە پێکەوە ئەبەستێت.

٢- هەرێ مەهەرێ، هەرکەس بۆ خۆی.

کەتانه و کەتۆن: کەتانه جل و بەرگی ژێرینی ژنانه و کەتۆن بەندێکە کە ئەم جل و بەرگە پێکەوە ئەبەستێت.

٣- تەکەڵدۆ: بەندێکە کە ئەکەوێتە پشتی زین و ژێری دۆی ئەسپ.

Pirsam le axwin éeqdiş nekerden
Tecrinem kerden mirdeş nemirden
Kinaçeê bawan azyetîş kerden

سووفی حڵاڵ و حرام خوەرێ
نەماز نەخوەنْ ئەزان دەرێ   **کەڵەشێر**

Sûfî ĥiĺaĺ û ĥiram xwerê
Nemaz nexweni ezanderê

سووفی ریش نەتاش، ناخۆن نەگیرە
کەسێ نییەزانێ، جووانە یا پیرە   **کەڵەشێر**

Sûfî r̂îş netaş, naxün negîre
Kesê nîyezanê cuwane ya pîre

سەخری سەونزە، کڵاو لارە
نە لە حساو تیەێ، نە لە شمارە

گورز خەشخاش

Sexrî sewnze,kiĺaw lare
Ne le ĥisaw tyeê ne le şimare

سەڕافانْ دەور، ئساهانْ پێش
کی دیە بزن سووارْ گامێش

کڵاش و پەرگەما[1]

Serâfani dewr,ısahani pêş
Kî dye bizin suwari gamêş

سەڕافان هەواڵ، سەڕافان هەواڵ
منە تۆنم گست[2]، بپرسم هەواڵ
یەێ مەلێ دیمە یەێ، سەر و هەفت باڵ
ئەوە وە یاروو مدام لە داوە شەهرێ
جەواهر، مسکەنێ ئاوە   **ماسی**

Serâfan hewaĺ, serâfan hewaĺ
Mine tonim gist bipirsim hewaĺ
Yeê melê dîme yeê ser û heft baĺ
Ewe we yarû midam le dawe
Şehrê cewahir, meskenê awe

سەر بانێگە و بن بانێگە
چووار مییەسە و شووانێگە   **دەس و پەنجە**

Ser banêge û bin banêge
Çuwar mîyese û şuwanêge

سەر کەج و دۆم کەج، دۆم وێنەێ کەنێر

١- پەرگەما: بنی کڵاش.
٢- گست: ویست، تیواس، گەرەک بوون.

چووار خولاّم دەر دەیّە ویّنەیٚ شیّرْ نیّر

کردنەیٚ کشمەکیش وەرەو وەرمەغاڕ

وەر مەغاڕ بییە توورْ تەنگ وتاڕ — ١- چووخ، سەبیل

وەرمەغاڕ وەو توورْ تەنگ و تارەوە — ٢- دۆد، دووکەڵ

یەیٚ دانە گەوهەر ها وە دارەوە — ٣- دیاّن، ددان

Ser kec û dom kec, dom wêneê kenêr
Çuwar xwil̂am der deêe wêneê şêri nêr
Kirdineê kîşmekîşwerew wer mex́ar̂
Wer mex́ar̂ bîye tûzi tenĝ û tar
Wer mex́ar̂ wew tûzi tenĝ û tarewe
Yeê dane gewher ha we darewe

سەرم سڕ مینیّد، وە پەیٚ ئی کارە

گەنم مەشانووم، گایّانە مارە — موون[١]

Serim sir̂ mînêd we peê î kare
Genim meşanûm, gaêane mare

سەگْ سییەیٚ دۆ گونیٚ پەڕیە کووڵ ژنیٚ — کونەیٚ ئاو

Segi sîyeê do gwinê per̂ye kûl̂i jinê

١- موون: لەڕەگەزی جۆرە ئێستریکە کە کورتەبالاّیە.

سەگْ هار، چییە گژ دار

مووتگ مووتگ، گێو خسە خوار

تێخ مەکینە، چەقۆی ڕیش تاشین

Segi har çîye giji dar
Mûtig mûtig gü xise xwar

سەنگینە، وەزن نەێرێ

شیرینە، حساو نەێرێ **خەو**

Senĝîne wezn neêrê
Şîrîne ḧisaw neêrê

سەنگێ وە سارائێ، یەزد یەزدان دیمە

نە دۆڕ نە گەوهەر، نە تڵا و سیمە

ئەوە شوونْ کارْ، ئوسا کەریمە

سەد و سی نەفەر، مەکەئێ تیمارێ

تا گەر مەل و موور، نەوەئێ ئازارێ **سەر وشانە**

Senĝê we saraê yezd yezdan dîme
Ne dor̂ ne gewher, ne til̂a û sîme
Ewe şûni kari usa kerîme
Sed û sî nefer mekeê tîmarê
Tager mel û mûr neweê azarê

سەونزە چـۆ قەرسیل[1]، سفێدە چـۆ دۆڕ
گڕ گڕ مەسزیا، گۆڕ مەدا وە گۆڕ
ساڵ و دووانزە مانگ، مەلوول و ماتە
هەر سێ مانگ دەورەێ، وە ڕۆ حەیاتە   گـۆ هەسارە[2]

Sewnze çü qersîl, sifêde çü dor̂
Gir̂ gir̂ mesizya, gor̂ meda we gor̂
Saľ û duwanze manĝ melûl û mate
Her sê manĝ dewreê we r̂ü h́eêate

سەیدە سفەتێ[3]، بەد عوقووبەتێ
مەکیشێ وە سەر، چادران خام
هەر وە یەێ ساتێ، عومرێ بوو تەمام   تـۆتگە شووانە[4]

Seyde sifetê, bed éuqûbetê
Mekîşê we ser çadirani xam
Her we yeê satê éumrê bû temam

سیاس چـۆ بز

١- قەرسیل: قەسیل، سەوزە گیا، گەنم لەبەراودا دەچـێنن، کـە دەیکـەن بـە خـۆراکی مـەڕ و مـاڵاتی دابەستە، یان وڵاخە بەرزەی تایبەت.

٢- گـۆ هەسارە: گیانلەبەرێکە وەکو گوێرەکە سوور کە لە فارسیدا (کرمی شەبتاب)ی پێی دەڵێن.

٣- سەیدە سفت: کوون، کوڕ، قەمبوور، قووخن، پشت چەماو.

٤- تـۆتگەشووانە: جۆرە کرمێکە کە خـۆی شـەفیـرەی پـەروانـەیـە و لـە بـەهاراندا دەردەکـەوێـت، تەتەڵەمیران.

قاچاخە چێو دز

هەڵپەڕێ چێو هار

گاز گرێ چێو مار   کەێک، شپش، ئەسپێ

Syas çü biz
Qaçaxe çü diz
Heĺperȇ çü har
Gaz girê çü mar

سیاسەندەکێ[1]، چل مەن بارێە

وە تاوْ پێوشێ، نک و ناڵێە   چەو

Syasendekê çil men barêe
We tawi püşê nik û naĺêe

سیاسەندەکێ، سەد مەن بارەسێ

وژێ بێ گیانە، گیاندار بارەسێ

ناڵ ئەسپ

Syasendekê sed men baresê
Wijê bê gyane, gyandar baresê

سیاڵی سیتاو[2]، گورگْ هەڵەدەو

١- سیاسەندەک: خڕ و ڕەش، ڕەنگی ڕەش و خڕە.

٢- سیاڵی سیتاو: ڕەشتاڵە، سییەتاوە.

وه هەرلاێگ مەچوو عەلەف سەوز نمەو   **مووریژ**[1]

Syal̂î sîtaw,gwirgi hel̂edew
We her laêg meçû éelef sewz nimew

سێ برا و یەێ بەن شەواڵێن   **کوچگانێ، سێپا**

Sê bira û yeê ben şewal̂ên

سێ بەێ، سێ زەردە بەێ سێ ئەنار، سێ ژەهرْ مار
مانگەیلْ ساڵ، مانگەکانی ساڵ

Sê beê, sê zerde beê sê enar, sê jehri mar

سێ پا دەر زەمین، چووار پا لە هەوا
شەقە شەقێە، ڕۆ ئەو کەربەلا   **مەشکە**

Sê pa der zemîn, çuwar pa der hewa
Şeqe şeqêe r̂û ew kerbela

سێ ڕەزمْ ئاسن، ها وە دووشەوە
ها وە ناوْ ئاوْ، ئاسن جووشەوە   **سەماوەر**

Sê r̂ezmi asin ha we dûşewe
Ha we nawi awi asin cûşewe

١- مووریژ: مێرووچە، مێرووله.

سێ دکانْ دووش بەردووش

یەکێ مەخمەڵ فرووش

یەکێ چوو فرووش

یەکێ خاک فرووش		**گوڵ سەنگ، میناخ**

Sê dikani dûş ber dûş,yekê mexmeɫ firûş
Yekê çû firûşYekê xak firûş

سێ ستۆن کونا، سێ ئەژدەر لە فەوق

ئساهان ساختەن، پەری سەفا و زەوق

پشتێ ها وە زەۆ، پاێ ها هەواوا

هەر کەسێ دەسێگ، ها وە قەیەوا

چمان ها وە بان، جەهان پەیماوا		**مەشکە**

Sê sitün kwina, sê ejder le fewq
Isahan saxten perî sefa û zewq
Piştê ha we zeü, paê ha hewawa
Her kesê desê ha we qeêewa
Çiman ha we bani cehan peêmawa

سێ قول وە زەۆ، چووار لە هەوا

شەپ شەپ ڕیەێد، چۆ چارەوا		**مەشکە**

Sê qwil we zeü, çuwar der hewa
Şep şep r̂yeêd çü çarewa

سییه چۆ قیله
سفێد چۆ شیره
خڕه چۆ خا
قەویه چۆ گا

دارْ گردەکان، داری گوێز

Sîye çü qîle, sifêd çü şîre xir̂e çü xa, qeüye çü ga

سییەسە، گا نییه
باڵ مەگرێ، داڵ نییه
بوو دێرێ، تۆڵ[1] نییه

گازووڵک، گازڵۆک[2]

Sîyese ga nîye
Baʃ megirê daʃ nîye
Bû derê toʃ nîye

١- تۆڵ: جۆره کاڵکیکی دەیمییه که بۆنخۆش و به تامه.
٢- گازڵۆک: قالۆنچه.

<u>ش</u>

شڵ و گوله[1]، مۊ نەێرێ
چووار پا دێرێ، دۊ نەێرێ
قورپواق، بوق

Şil̂ û gwile mü neêrê
Çuwar pa dêrê dü neêrê

شەۊ دۊيەتەێ نەريمان
نە دەر دێرێ نە دەرمان
خا، هيلکە

Şeüi düyeteê nerîman
Ne der dêrê ne derman

شەوە شەوە شەو تاريکە
کوڵەنجە قرمز قەێ باريکە
پەرپريک، پەروانە

Şewe şewe şew tarîke
Kwil̂ence qirmizi qeê barîke

١- شڵ و گول: شڵ بە ماناى ڕەنگى سەوزى تۆزکاڵە و شڵ و گول بە ماناى سەوزى گوڵگوڵە.

ع

عابا وه كووڵێ، نەێزه وه شانێ
لایق وه مەجلسْ، كول دیوەخانێ — **وێنەی حەزرەتی عەلی**

Éaba we kûl̂ê, neêze we şanê
Layq we meclisi kwil dîwexanê

عاڵمانْ علّم، مەردانْ رووژگار
ئەوه چْ گوڵێ، بێو بەراما له خار
نه خەریداریش كەردەن، نه له هند ئاما
له بەرزه شەفەقْ سووەیل دەراما — **قارچگ**

Éal̂imani éil̂m, merdani r̂ûjgar
Ewe çi gwil̂ê bü berama le xar
Ne xerîdarîş kerden, ne le hind ama
Le berze şefeqi suweyl derama

عاڵمانْ علّم، مەردانْ رووژگار
عەجەو مەعدەنێ، دیم له قولەێ كووسار
سفێده چێو هەور، قوڵ دەێ چێو كانی
ئەگەر ئەوه نەو، تەڵخه زنگانی — **<u>كانْ خووا، كانه خوێ</u>**

Éal̂imani éil̂m, merdani r̂ûjgar
Écew meédenê dîm le qwileê kûsar
Sifêde çü hewr, qwil̂ deê çü kanî
Eger ewe new tel̂xe zinganî

عالّمانْ علّم، مەلا و مونەجم
دۆ برا دیمە، لە چەرخْ ئەنجم
قووزیە بەدەن، گرد و شتر سم
گاگا مەنیشوو، وە دیدەێ مەردم   عەێنەک، چاویلکە

Éal̂imani éil̂m, mela û munecim
Do bira dîme le çerxi encim
Qûzye beden gird û şitir sim
Ga ga menîşû we dîdeê merdim

عەجایب چشتێ، عەجەب رووئیدە
تەن بێ سقان و سەر، وە بێ دیدە   زالّۆ، زالۆ

Éecayb çiştéeceb r̂uiîde
Ten we bê siqan û ser we bê dîde

عەجەو گولّێ بی ساق، پاێ وەنەوش
باشقەێ گولّەیل بێ گەرد و بێ خەوش   لووکە، پەموو

Éecew gwil̂ê bî saqi paê wenewş
Başiqeê gwil̂eyli bê gerd û bê xewş

عەزیز و لەزیز، خوەش نشین لە دڵ
هەر چۆ سەمەنی[1]، ریشە مێەر[2] گوڵ   پۆشگ[3]

Éezîz û lezîz xweş nişîn le diĺ
Her çü semenî r̂îşe mêer gwiĺ

عەڵاجەۆ چشتێ، دیمە لەێ دەیشتە
بێ گیانە و وە پەێ، گیاندار لە گەیشتە   تفەنگ

Éeĺaceü çiştê dîme leê deyşte
Bê gyane û we peê gyandar le geyşte

عەڵاجەۆ چشتێ، دیمە لەێ دەیشتە
کْ ئاو لە ناوْ ئاگرێ گەیشتە   سەماوەر

Éeĺaceü çiştê dîme leê deyşte
Ki aw le nawi agirê geyşte

١- سەمەنی: سەمەنوو، خواردەمەنییەکە وەک حەڵوا کە لە ڕیشەی تازەی گەنم دروست دەکرێت.

٢- مێەر: مەدەر، مەدەروو، مەیا.

٣- پۆشگ: گیاهێکە خوراکی لە ڕەگەزی پیازییەکان کە لە کێو شین دەبێت و هەم بە کاڵی و هەم بە برژاوی دەخورێت.

عەڵاجەۆ چشتێ ها لە دەیشت و دەر
نوورێ ئەو زەمین، چەو لە تەوقْ سەر
نیم مەن وەزنش بی، دوْیس بارش بی
دوْیس مەن خواردم، نیم مەن وە جاش بی   **گووانْ مانگا**

Éeĺ̂aceü çiştê ha le deyşt û der
Nûr̂ê ew zemîn, çew le tewqi ser
Nîm men wezniş bî, diwîs bariş bî
Diwîs men xwardim, nîm men we caş bî

غ

غاز نیشتەو، برا غاز نیشتەو ١- ساج
دۆ دراز نیشتەو، ساحب خاس نیشتەو ٢- کووانێ
٣- پەنگرکیش، مەقاش، ٤- نان

x́az nîştew, bira x́az nîştew
Dü diraz nîştew, sah́ib xas nîştew

غازیەڵقووزێ، قووزڵقێامەت
هاوسا ها نوقسان خوەێ وە سڵامەت مۆش، مشک

x́azyeĺqûzê qûziĺqêamet
Hawsa le nuqsan, xweê we siĺamet

ف

فەرمانبەرێ گووشتە، خوراکێ نارە
ئەویش چۆ ئەقرەو، نیشێ لە کارە   مەقاش، پەنگرکیش

Fermanberê gûşte, xwirakê nare
Ewyş çü eqrew nîşê le kare

فەرەجی سفێد، کوڵە باڵ هۆل
خشەێ منێدە خشەێ پۆل
زینگەێ منێدە زینگەێ ساز
ماچێ منێدە مارانگاز   زەرداڵە، زەردەواڵە

Fercî sifêd, kwiĺe baĺi hül xişeê minêde xişeê pül
Zînĝeê minêde zînĝeê saz maçê minêde maran gaz

فەرجی هۆلێ تکباڵ بازێ
هەڕەێ منێدە هەڕەێ سازێ
ماچێ منێدە مارانگازێ   خەرەنگێز، شیرەگونج

Ferecî hülê, tikbaĺ bazê
Heȓeê minêde heȓeê sazê

Maçê minêde maran gazê

ق

قاڵە قاڵە، قـۆلە قـۆلە
سەربالْ سفێد ژێر بالْ هـۆلە — **زەرداڵە**

Qal̂e qal̂e, qüle qüle
Ser bal̂ sifêd, jêr bal̂ hüle

قالی چل گووشە
پڕێ قورووشە — **ئاسمان و ئەسارە**

Qalî çil gûşe
Pir̂ê quirûşe

قڵاچەێگ دێرم قڵاچەێ وەنە
دووانزە نختە لە ناوێ جەمە
لە ناو ئەو دووانزە، سێ کارگەرم هەس
هەرسێ کارگەر و هەرسێ کار وەدەس — **سات، ساعەت**

Qil̂açeêg dêrim qil̂açeê wene
Duwanze nixte le nawê ceme
Le naw ew duwanze sê kargerim hes
Her sê karger û her sê kar we des

قڵاچەێ هەنی، وە سەحرا و وە دەر
بێ قڵف و کلیل، بێ پەنجەرە و دەر
چەن هزار گەوهەر، شەو لە تێ بەنە
خودا مەزانوو، حساوێان چەنە

گورز خەشخاش

Qil̑açeêg henî we seh́ra û we der
Bê qil̑f û kilîl, bê pencere û der
Çen hizar gewher şew le tê bene
Xwida mezanû h́isaêan çene

قوڵنگە لۆتێە و شاپەڕ باڵێە
لە دەسْ بنیاێم ناڵە ناڵێە

تێارە، فڕۆکە

Qwil̑inĝe lütêe û şaper̂ bal̑êe
Le desi binyaêim nal̑e nal̑êe

ک

کاسه پایْ هەسێن، حەوز ها هەواوە
دۆکەس جاڕووکیش، وەرنێایْ ئاوە   **گوانْ مانگا و کەموولە**

Kase paê hesün,ĥewz ha hewawe
Do kes car̂û kîş,wernêaê awe

کار خودا و فێڵ بەنە
دمچگێ لە بان قنجگێ بەنە   **دار جفت، دار هێش**

Kari xwida û fêl̂i bene
Dimçigê le bani qincigê bene

کالایل کەج پێ ڕاس کەێ
دەس دەیدە لێ دەم واز کەێ   **قەیچی، مەقراز، مقەست**

Kal̂ayli kec pê r̂as keê
Des deyde lê dem waz keê

کاواسانْ بەڕ[١]، دەریایێ بێ هانی[٢]
یەێ رووژ نیشتە، بیم لە دۆنیایێ فانی
گاگا چەوم کەفت، ئەو دۆ تیپ سووار
یەکێ فەرەنگ بی، یەکێ زەنگەوار
وە مابەێنشان دۆ، ریش سفێد بی
سەرتا پا دامان، بێ ماوا و زێد بی
لاشەشان وە تەرزْ، پەڵنگ گوڵگوڵ بی
زێدشان وە تەرزْ، زێدْ بوڵبوڵ بی
هەرکەس سڕ یە، وە هەم باوەروو
(سەی یاقوو)سەرش لێ فروود ماوەروو

پاسوور، پەڕەی قۆمار

Kawasani beȓ, deryaê bê hanê
Yeê ȓûj nîşte bîm le donyaê fanî
Gaga çewim keft ew do tîp suwar
Yekê ferenĝ bî,yekê zenĝewar
We mabeênişan do ȓîş sifêd bê
Ser ta pa daman,bê mawa û zêd bî
Laşeşan we terzi peȴenĝ gwiȴgwiȴbî
Zêdişan we terzi zêdi buȴbuȴbî
Her kes siȓi ye we hem bawerû
Sey yaqû seriş lê firûd mawerû

١- کاواس: ئەوانەی کە دەچنە نێو ناخی بابەتێکەوە، مەبەست لە (غواس)ی عەرەبییە.

٢- دەریای بێ هانی: دەریای بێ بن.

کاوڕە لەڕێ، لە پاێ بەڕێ
دملەک ژەنێ، هە هەڵپەڕێ

کەێک، شپش، ئەسپێ

Kawr̂e ler̂ê le paê ber̂ê
Dimľek jenê, he heľper̂ê

کراسْ سفێدْ پاتشا
نە دەیشت دێرێ نە رووشتا

خا، هێلکە

Kirasi sifêdi patişa
Ne deyşt dêrê ne r̂ûşta

کورسی لە بانْ کورسی
عیسا لە مووسا پرسی
وەت سێری یا ورسی
وەت ئەر سێرم ئەر ورسێ
کەس هەواڵم نییەپرسێ

مردێ و قەور

Kwirsî le bani kwirsî
Éîsa le mûsa pirsî
Wet sêrî ya wirsî
Wet er sêrim ya wirsê
Kes hewaľim nîyepirsê

کوڕی قوتگەێ مچەوزی[1]
تەقڵە کوتێ لە سەوزی

تەگرە ژیلە، تەرزەی بچووک

Kwiȓî qwitigeê miçewzî
Teqȋe kwitê le sewzî

کۆیە زایێە و ناڵان مەچوو
پا نەێرێ وە بانْ دیّان مەچوو
گیان نەێرێ پەێ گیاندار مەچوو

چانْ خەرمانکوت

Küye zaêe û naȋan meçû
Pa neêrê we bani dêan meçû
Gyan neêrê peê gyandar meçû

کوومەێ لە وەفر بەسیایێە مکەم
رووسەم لە بانێ کەمەر دایێە خەم
هاژە هاژێە تێخْ سۆرخە دەم
عەزیزە لە لاێ خالقْ ئەعزەم

١- پەس
٢- چیەرەوان، خوری چن

Kûmeê le wefir besyaêe mikem
Rûsem le banê kemer daêe xem
Haje hajêe têxi sorxe dem
Éezîze le laê xaliqi eézem

١- مچەوزی: جەغزی، خڕ، گردەڵ.

کەتیفەێ[1] کەتان، مۆرغْ بێ زووان
هەر کەسێ وەتەێ، ئافەرین جووان **خا، هێلکە**

Ketîfeê ketan, morx́i bê zuwan
Her kesê weteê aferîn cuwan

کەفتەنەم دەر ویر، کەفتەنەم دەر ویر
عەجایب چشتێ، کەفتەنەم دەر ویر
سافەن چـۆ شیرما[2]، سفێدەن چـۆ شیر
رووحْ بەدەن تازە، قەڵبْ بەدەن گیر
عاڵەم مەپووشوو، لە تەنخواێ بەرگێ
ئەو بەرگە تەنپووش، هالە توو جەرگێ
ئەسرین لە سووماێ، دیدەش مەڕیزوو
خوەرهەم لە شەوقێ شـۆیەڵەش مەبیزوو
ئەگەر تۆ ماناێ ئی شێعرە واتی
خودا بزانێ بابْ خڵاتی **شەم، مۆم**

Keftenem der wîr, keftenem der wîr
Éecayb çiştê keftenem der wîr
Safen çü şîrma , sifêden çü şîr
Rûȟi beden taze, qeȊbi beden gîr
ÉaȊem mepûşû le tenxwaê bergê

١- کەتیفە: بۆخچە، کەتانیش بە مانای جل و بەرگی ژێری ژنانەیە.

٢- شیرما: مایەی پەنیر.

Ew berge tenpûş ha le tû cergê
Esrîn le sûmaê dîdeş meȓ̂îzû
Xwer hem le şewqi şüyel̂eş mebîzû
Eger to manaê î şêére watî
Xwida bizanê babi xil̂atê

کەمترێ ئاسن، فێشترێ چووه
خواردنێ سفێد، مساڵ دووه
چووار مێخێ کیشی و سێ وه پاوه
له دووانزه مانگ، دۆ مانگ حساوه
دەزگاێ حەلاجی کردنْ پەموو

Kemtirê asin, fêştirê çuwe
Xwardinê sifêd misal̂Î duwe
Çuwar mêxê kîşî wisê we pawe
Le duwanze manĝ, do manĝ h́isawe

کەمووتەرێ هاتێه وه شەسْ بەڕبەڕ
دووانزه باڵ دێرێ، هەر باڵێ سی پەڕ
ساڵ و مانگ

Kemûterê hatêe we şesi ber̂ber̂
Duwanze bal̂ dêrê her bal̂ê sî per̂

گ

گایێ بازْ ڕۆ هەر دْگ لەڕێ
ها لە مەڕ[1] خوەش لەوەڕێ — **کەێک، شپش، ئەسپێ**

Gaê bazi r̂ü herdig ler̂ê
Ha le mer̂î xweş lewer̂ê

گایێ سییەێ یەێ مەن بارێە
هەفت نەفەر کارکەر و خزمەتکارێە — **ساج تاوە**

Gaê sîyeê yeê men barêe
Heft nefer karker û xizmetkarêe

گرد گرد و پێچ پێچ، عەبیرْ چاخە
وە بان گەرمەسێر، وە خوار ئێڵاخە — **قلیان[2]**

Gird gird û pêç pêç éebîri çaxe
We ban germesêr we xwar Iêl̂axe

١- مەڕ: مێرگ و کانی.
٢- قلیان: تلیاک.

گردە جوور دۆ وەرەن
کونا کوناس چۆ سەرەن　　　**کوتۆلەێ هەسەڵ**[1]

Girde cûri dü weren
Kwina kwinas çü seren

گرزە[2] چۆ گرزنگ، سییەس چۆ بزن
هەڵپەڕێ چۆهار، قەپ گرێ چۆمار　　　**کەێک، شپش، ئەسپێ**

Girze çü girzinĝ,sîyes çü bizin
Heĺperr̂ê çü har,qep girê çü mar

گریدەێ مشتێگە وڵێ کەید دەیشتێگە　　　**نەوس، هەوەس و ئارەزوو**

Girêdeê miştêge wiĺ̂ê keyd deyştêge

گوڵە بەڕووژەێ، ڕەنگ زەرد و چەو کاڵ
مل کەچ و ساێە و سەرگەرمْ خێاڵ　　　**بەرەفتاو، بەڕۆژە**

Gwiĺe berr̂ûjeê r̂enĝ zerd û çew kaĺ
Mil keç wisaêe û sergermi xêaĺ

١- کوتۆلەێ هەسەڵ: شانەی هەنگ.
٢- گرزە: گرزە و گرزنگ بە مانای گردەڵ و خڕە.

گونوورِ[1] پایَ، سییە کۆیەسە

خانم ژن زانیَ، مانایَ یە چەسە   **میلی سۆیەرمان، میلی سورمە کیشان**

Gunûrî paê sîye küyese
Xanim jin zanê manaê ye çese

گەردەن کەلەیَ قەن، چۆ پیاڵەیَ زەنگە

دۆم جارِووْ وەن[2]، پایَ مەیمۆن رەنگە   **شوتور، وشتر**

Garden keleê qen, çü pyaľeê zenĝe
Dom car̂ûi wen, paê meymün r̂enĝe

گەڵ دریَ، هەوا گریَ

نقرە ژەنیَ، تڵا گریَ   **مەشکە**

Geľ dire hewa girê
Niqre jenê tiľa girê

گیایگ سەونز کردێە، لە خاکْ ئەرمەن

چەتر پەخش کردێە، لە بانْ دامەن

لە سا بێزارە، وە خوەر پەروەردە

لە ناو هەفت دڵنگ، خوەیَ قایم کەردە   **زڕات**

Gyaêg senz kirdêe le xaki ermen
Çetir pexş kirdêe le bani damen

١- گونوورِ: گیایکە وەکو وەنگی کە خواردەمەنییە.

٢- وەن: داری بەنیشت.

Le sa bêzare we xwer perwerde
Le naw heft diĩinĝ xweê qayim kerde

گیسکه تەنگزی
تێر خواردێە لە بەرزی **کۆنە و ئاو**

Gîske tenĝizî
Têr xwardêe le berzî

ل

لەباسْ دۆریایَ، خەیَات نەدیده
ئاردْ هەڕیایَ، ئاسیاو نەدیده
چوو تراشیایَ، نەجاڕ نەدیده **سرێنجگ[1]**

Lebasi düryaê xeêat nedîde
Ardi her̂yaê asyaw nedîde
Çû tiraşyaê necar̂ nedîde

١- سرێنجگ: دارێکی زۆر جوان و ڕێکه و بەرەکەی وەکو خورمایە.

له تەمامْ دنیا، مافیەت هەسە
تا نەچەشیدەیٚ، نییەزانیٚ چەسە

مەرگ، مردن

Le temami dinya mafyet hese
Ta neçeşîdeê nîyezanî çese

له جووانی چەفتە، له پیری راسە
هەر کەس بۆشێدەیٚ، خودا شناسە

مانگ

Le cuwanî çefte, le pîrî r̂ase
Her kes büşêdeê xwida şinase

له خڕەیٚ قاقەز، له نۆزەیٚ دەرزی
ئەگەر وەتیدەیٚ، سەد تمەن تیەرزی

قەڵەم و قاقەز

Le xir̂eê qaqez, le nüzeê derzî
Eger wetîdeê sed timen tyerzî

له دۆر تیٚ
بوو خۆن تیٚ

گولله

Le dür tê bû xün tê

له سرِ قودرەتْ، بیناێ لامەکان
ئمرِوو یەێ لاشەێ، لێم بیە عەیان
هـۆچکەس نەزانوو، ئەو لاشە چیشەن
نێرە یا ماێە، بزە یا میشەن   **گییە، گەدە**

Le siȓi qudreti bînaê la mekan
Imȓû yeê laşeê lêm bye éeyan
Hüçkes nezanû ew laşe çîşen
Nêre ya maêe, bize ya mîşen

له شەوەکی تا ئێوارە، گل خوەێ وە سارا
ئێوارە تیەێدا خوەێ کەێدە دارا   **گووچان، عەسا**

Le şewekî ta ıêware gil xweê we sara
Iêware tyeêda xweê keêde dara

له قودرەتْ سرِ خودا
سۆرخ و سفێد، زەرد چـۆ تلاّ
چەن کـۆیە و کەش تاراجشە
شاە تا گدا مختاجشە
فەوت شودەنش سیا گەشتە
سفێد و بێ قورب، وێڵە لەێ دەیشتە

١- شـۆیەڵەێ ئاگر، بڵێسەی ئاگر

٢- کوچگانێ، سێپا

٣- گەرما
٤- زخاڵ، خەڵۆز
٥- خوڵەکوو، خوڵەمڕ، ژیلەمۆ

Le qwidreti siȓi xwida
Sorx û sifêd, zerd çü tiȿa
Çen küye û keş taracişe
Şa ta gida mixtacişe
Fewt şudeniş sya geşte
Sifêd û bê qurb,wêȿe leê deyşte

لە کوو پەێدا کەیم، ئوستادەیل قەدیم
پا مکەم بکەن، لە ڕۆ سەرزەمین
گاگا ڕۆیەڕۆ، گاگا شان وە شان
گاگا مەناڵن، وە دڵەێ بریان   دەرانە، دەرگا

Le kû peêda keym ustadeyli qedîm
Pa mikem biken le ȓü serzemîn
Gaga ȓüyeȓü, gaga şan we şan
Gaga menaȿin we diȿeê biryan

لە هەوا لەرێ، لە زەمین گل خوەێ
گۆ ئەڕاێ شەو جمەێ باپیرْد کل کەێ   مێەس هەسەڵ، مێشەنگوین

Le hewa lerê,le zemîn gil xweê

Gü er̂aê şew cimeê bapîrid kil keê

له هەوا هەڵگرێ، له زەۆ نیشێ
گۆ ئەڕاێ شەو جمەێ باپیرد کیشێ — مێەس هەسەڵ

Le hew heʃgirê, le zeü nîşê
Gü er̂aê şew cimeê bapîrid kîşê

لەێ پەڕ ماڵ، لەو پەڕ ماڵ
گشتێ کەمووتەڕ بێ باڵ — هەچووڵک[1] ڕەشماڵ

Leê per̂i maʃ, lew per̂i maʃ
Giştê kemûteri bê baʃ

لەێ پەڕ ماڵ، لەو پەڕ ماڵ
گشتێ وەۆ بێ دەسماڵ — هەچووڵک، کووچیل

Leê per̂i maʃ lew per̂i maʃ
Giştê weüi bê desmaʃ

لەێ ڕۆ چید دەریاێگه

١- هەچووڵک، کووچیل، کڵکڵه: چێوێکه وەکو مەکۆی جۆڵایی که دەبێتە هۆی ڕاگرتنی ڕەشماڵ لەسەر داره سەرەکییەکەیەوە.

له بانْ دەریا چیاێگە
له بان چیا سەوزە گیاێگە — **قلیان**

Leê r̂û çîd deryaêge
Lle bani derya çyaêge
Le bani çya sewze gyaêge

لەێ دەسْ راوەن، لەو دەسْ راوەن
ماینێ شیپنێ، قاتر ها پاوەن — **تفەنگ**

Leê desi r̂awen, lew desi r̂awen
Maynê şîpinê, qatir ha pawen

لەێرە تا میل مەککە
گشتێ کاوڕ و شەکە
له بتەوی گووان ئەکە — **دۆیەت، کەنیشک**

Leêre ta mîli mekke
Giştê kawir̂ û şeke
Le bitewî guwan eke

م

ماریٚ هەس دۆ سەر دارە
لە دۆ کونا سەر دەر مێارە — بەن شەواڵێن[1]

Marê hes do ser dare
Le do kwina ser der mêare

ماڵە گوجەرەیٚ[2]، ئەریەیٚ سەرپەڕیٚ
دەم تەنگ و زڵف شووڕ، تکە مەکەریٚ
ئایٚمە گوجەرەیٚ، کەژاوە سەریٚ — قەور

Maȓe gwicereê er yeê ser peȓê
Dem tenĝ û ziȓf şûȓ, tike mekerê
Aême gwicereê kejawe serê

ماڵە گوجەرەیٚ، سەر پەڕیٚ دێرم
کوڕە کەچەڵەیٚ، وەێشەڕیٚ دێرم — کەڵەشێر

Maȓe gwicereê ser peȓê dêrim
Kwiȓe keçeȓeê weêşeȓê dêrim

١- بەن شەواڵێن: بەنەخوێن، دۆخین.

٢- گوجەر: بچووک، چووک.

مامر پازەڕین، هەر دۆ پا لە ئاو
وەختْ چینگە، تیەیٚدە گلاراو[1] ئاسیاو ئاوی

Mamir pe zer̂în, her do pa le aw
Wexti çînige tyeêde gilaraw

مامرْ دەم زەڕین، مارْ دەم لە ئاو
مورغ مەخوەێ لە مار، مار مەخوەێ لە ئاو
وە شەو مەگەردێ، وە رووژ مەکەێ خاو چراخ لاڵە

Mamir dem zer̂în,mari dem le aw
Murx́ mexweê le mar,mar mexweê le aw
We şew megerdê we r̂ûj mekeê xaw

مامر یەکێ خا دووانزە
جۆجگ سێسەد و پەنجا و پانزە سالْ

Mamir yekê xa duwanze
Cücig sêsed û penca û panze

مانا بوزرگان وە تەمەناشەن
خودا مەزانوو بان پەنجە جاشەن سات، سەعات

١- گلاراو: بێقەرار بوون، بێ تاقەت بوون. چینگە کردن: دانوکە، پاکڕەکی مرێشک و باڵندەیە لە سەر زەوی بۆ دەغڵ و دان.

Mana buzirgan we temenaşen
Xwida mezanû ban pence caşen

ماینْ سییەیٚ سرێنجی
نە کەیٚ خوەیٚ نە کونجی
باریٚ کەم وە خەروار
تەنگیٚ دەم وە بسمار　　　　**ماشین**

Mayni sîyeê sirincî
Ne keê xweê ne kwincî
Barê kem we xerwar
Tenĝê dem we bismar

مفوو مل باریک، پاڵتاو پینەدار
کەمیٚ ها لە دەیشت، فرەیٚ ها لە شار　　　　**گەرتی، عەمەڵی، گیرۆدە**

Mifû mil barîk,paĺtaw pînedar
Kemê ha le deyşt,fireê ha le şar

مناڵێگ هاوردیە بیٚ دەس و بیٚ پا
کوڕ بزایٚ ئۆشیٚ شوکر وە خودا　　　　**خا، هێلکە**

Minaĺêg hawrdêe bê des û bê pa
Kwir̂ bizaê üşê şukir we xwida

مورغْ رەنگینْ پڕ خەت و خاڵیٚ

پەروەردەێ نەفەس، نازک نەو هاڵێ

هەر وەخت ئەو مورغە، بکیشوو نەفەس

ساتێ سەدنەفەر، مەگیرووش وەدەس　　　**قووڕی چای**

Murx́i r̂êngîni pir̂ xet û xal̂ê
Perwerdeê nefesi nazik new hal̂ê
Her wext ew murx́e bikîşû nefes
Satê sed nefer megîrûş we des

مەل پەڵەنگی بێ دۆم

نە جۆیە خوەێ نە گەندۆم

چەرخێ خوەێدن وە سارا

نافێ ڕەسێ وە دنیا　　　**مێەس هەسەڵ، مێشەنگوێن**

Meli pel̂engî bê dom ne cüye xweê ne gendom
Çerxê xweêdin we sara nafê r̂esê we dinya

مەلەیل هاتنا پەڕدار و بێ پەڕ

یەێ مەلێ هاتا بێ پەڕ قاقوڵ زەڕ　　　**کەپوو**[1]

Meleyl hatina per̂dar û bê per̂
Yeê melê hata bê per̂ qaqul̂ zer̂

مەلێ دێرم لە مەل مەلان

---

١ - کەپوو: گوڵەپەپولە، کەلە پاییزدا پێدەگات و بەدەم باوە دێت و دەچێت.

خایە مەکەێ وە ناو کەلان

نـە هـا زەمـیـن نـە ئـاسـمان   دارسمنەک، دارتەقنە، دار کونکەرە

Melê dêrim le melmelan
Xaye mekeê we naw kelan
Ne ha zemîn ne asiman

مەلێگ ها وە بانْ مەلەیل گشتەوە

خا مەکەێ وە بانْ پەلەیل گشتەو   وەفر، بەفر

Melêg ha we bani meleyl giştewe
Xa mekeê we bani peleyl giştewe

میت و میر و میم ناوشانە

برِێ لە مەردم گیرْ داوشانە

وەختێ نیشنە بانْ تەختە گردەڵێ

حۆکمشان لە حۆکم قەیسەر بەتەرێ   قاپ گەمە، قاپ قۆمارخانە

Mît û mîr û mîm nawişane
Bir̂ê le merdim gîri dawişane
Wextê nîşine bani texte girdel̂ê
ȟokmişan le ȟokmi qeêser beterê

مێرزام کیانام، مێرزام کیانام

ئەگەر کْ شێتم، ئەگەر کْ دانام

مەعلوومەن نسار، بکەری مانام

یەیٚ چشتێ دیمە، ساڵم و بێ نیش
ئوستادْ دانا، وە پێ ئـۆشن چیش
نە خاک و نە باد، نە ئاو و نە سەنگ
گەردێ وەیٚ دنیا، وە بێ سدا ودەنگ
مەل و موور و مار، نەدار تا درەخت
گیّا و دەوڵەمەن، بەختدار و بێبەخت
یەیٚ وەخت کْ سکەیٚ مۆهرێ رەواجە
چەن کروور نفووس، وە ئەو مختاجە
یەیٚ وەخت پەتێارەیٚ، هـۆچ وە دەس نییە
هـۆچ باک نەداروو، گرەو کەس نییە　　　　خوەر، خۆر

Mêrzam kêanam, mêrzam kêanam
Eger ki şêtim eger ki danam
Meélûmen nisar bikerî manam
Yeê çiştê dîme saĺim bê nîş
Ustadi dana we pê üşin çîş
Ne xak û na bad,ne aw û ne senĝ
Gerdê we dinya we bê sida û denĝ
Mel û mûr û mar, nedar ta dirext
Gêa û dewĺemen, bext dar û bê bext
Yeê wext ki sikeê mohrê r̂ewace
Çen kirûr nifûs we ew mixtace
Yeê wext petêareê hüç we des nîye
Hüç bak nedarû, girew kes nîye

ن

ناڵەیٚ شێرْ نێر، تیەێدن لە بایٚر

ها لە خزمەتیٚ، گەنج و جەواهێر　　　　١-گیزە گیزی سەماوەر

هەرساتیٚ یەێچار، کەرەم کەیٚ لێمان　　　　٢- قەن

هەرسات خڵاتیٚ، بەخشیٚ وە پێمان　　　　٣- چای

Naʃeê şêri nêr tyeêdin le baêir
Ha le xizmetê genc û cewahêr
Her satê yeêcar kerem keê leman
Her sat xiʃatşê we pêman

نوو مانگ لە زەمین، سیٚ مانگ لە دەرە

ئسمْ شەریفیٚ، کڵاو لە سەرە

ئەوەڵ لە ئایٚم، دۆیەم لە خەرە

ئەگەر خەر نیید، ئەوە کەنگەرە　　　　کەنگر

Nû manĝ le zemîn, sê manĝ le dere
Ismi şerîfê kiʃaw le sere
Eweʃ le aêim doyem le xere
Eger xer nîyd ewe kenĝere

نە باڵ دێرێ نە پەڕ
سەرێ بڕیدەو کەێدەدە خەوەر   **نامە**

Ne baĺ dêrê ne peȓ
Serê biȓîdew keêdede xewer

نە چارەکە نە نیم مەن
بار مەگرێ وە سی مەن   **کەوش، پێڵاو**

Ne çareke ne nîm men
Bar megirê we sî men

نە دەس دێرێ نە پا
ئاێم لووکنێ چۆ گا   **گۆ، گوو**

Ne des dêrê ne pa
Aêim lûkinê çü ga

نە دەس دێرێ نە پا
لۆلنێ وەرە و خودا   **دۆد، دوکەڵ**

Ne des dêrê ne pa
Lülinê werew xwida

نە دەم دێرێ نە زووان

فیکه کیشێ چۆ شووان — تڕ کەندن

Ne dem dêrê ne zuwan
Fîke kîşê çü şuwan

نه گەنمه نه جۆیه، ها له بانْ را
نه ژن نه پیا، ها له لاێ را
نه گا نه پەسێ، تێ له لێ خوەرێ — ١- زڕات، ٢- <u>داوڵ</u>
ئی ژن و پیاگه، دەنگ لێ نیەکەرێ — ٣- وراز، بەراز

Ne genime ne cüye, ha le bani r̂a
Ne jin ne pya ha le laê r̂a
Ne ga ne pesê tê le lê xwerê
Î jin û pyage denĝ lê nyekerê

نه گیان دێرێ نه نەفەس
رێ کەێد وه بانْ هەر دۆ دەس
ئەر بۆشیدەێ خەڕێمان کەێ خەس — گوللەی تفەنگ

Ne gyan dê ne nefes
r̂ê keêd we bani her do des
Er büşîdeê xer̂êman keê xes

نه ها هەوا نه ها زەوی

ناوقەێ باریک، ترێزە[1] قەوی　　　　**جوولێیا، جۆلا**

Ne ha hewa ne ha zewî
Nawqeê barîk, tirêze qewî

و

وە بانا یەکێ، وە خوارا دووان
برینەسەێ قنگْ ئەوەڵ ئاخرمان　　　　**پاپووش، شەرواڵ**

We bana yekê, we xwara duwan
Bir̂îneseê qinĝi eweʅ axiriman

وە جووانی ئایمە، وە پیری خەرە
مل باریکەگەێ، گوڵگوڵی سەرە　　　　**کەنگر**

We cuwanî aêime we pîrî xere
Mil barîkegeê gwiʅgwiʅ̂î r̂enĝe

وە حۆکمْ خودا، وە زوورْ بەنە

١- ترێزە: سمت، سمت و ساتان، سەخری، ماک.

هەفت دۆچگ لە بان، یەێ دۆچگ بەنە　　　　شەن

We ȟokmi xwida we zûri bene
Heft düçig le bani yeê düçig bene

وە رووژ بیاخە، وە شەو چراخە
بانێ گەرمەسێر، خوارێ ئێڵاخە　　　　قلیان

We r̂ûj bêaxe, we şew çiraxe
Banê germesêr xwarê ıêl̂axe

وە سرِ قوردەرت، حەی لامەکان
ناگا قڵاچەێگ، لێ بیە عەیان
نەقاشکاریە، گوڵگوڵ و رەنگ رەنگ
ئەو تەورە کەندش، ئوساێ با فەرهەنگ
گا وە گووشەێ قڵا، ماتەم مەنیشوو
گا گا پەێ دنیا، سەرێ مەکیشوو　　　　کیسەڵ

We sir̂i qwidreti ȟey la mekan
Naga qil̂açeêg lê bîye éeêan
Neqaşkarye, gwil̂gwil̂ û r̂enĝ r̂enĝ
Ew tewre kendeş usaê ba ferhenĝ
Ga we gûşê qil̂a matem menîşû
Gaga peê dinya serê mekîşû

هـ

هاته ماڵمان تۆرکْ بێ زووان — ١- مناڵ

نایمه وەر دەمێ گووشت بێ سقان — ٢- مەمگ

Hate maĺiman torki bê zuwan
Nayme wer demê gûşti bê siqan

ها دۆ لوو دەسد، نووڕێ پەێ چەمد

ئەگەر مەیلد بوو چسێدە دەمد — سیکار

Ha do lû desid, nûr̂ê peê çemid
Eger meylid bû çisêde demid

هاژە هاژ تێخ، سەرمەودائ دۆ دەم — ١- هەورینگ[1]

یەکێ پا بەستە، یەکێ پشت وە خەم — ٢- پەس

٣-چیەرەوان، خوری بڕ

Haje haji têx, ser mewdaê do dem
Yekê pa beste, yekê pişt we xem

١- هەورینگ: مقەستی خوری بڕین.

هامسەران دیمە، هامسەران دیمە
سەرچشمەێ لە تاقْ، نیم تڵا دیمە
میل مەنارەێ نەخشْ نەعیمە
گڕەێ دەرۆنێ نارْ عەزیم
زەمزەم و کەوسەر، ماێەر حەکیمە   سەماوەر و چای

Hamseran dîme,hamseran dime
Ser çişmeeê le taqi nîm til̂a dîme
Mîli menareeê nexşi neéîme
Gir̂eê derünê nari éezîme
Zemzem û kewser, maêer h́ekîme

هانا هامسەران، من چشتێ دیمە
چڵاک و چیانْ، زوور مشتێ دیمە
دەم لە ناوڕاسْ، گاز پشتێ دیمە   ئاسیاو

Hna hamseran min çiştê dime
Çil̂ak û çyani zûr miştê dîme
Dem le naw r̂asi gaz piştê dîme

هزار پا درێ لە هزار فێشتر
گولە نییە و لە گولە تێژتر   تەلەفون

Hizar pa dêrê le hizar fêştir
Gwile nîye û le gwile têjtir

هزار وه هزار چی، مردێ وه مەزار چی

باوگێ پەنج مانگە، کوڕێ وه شار چی   شامی، شوتی

Hizar we hizar çî,mirdê we mezar çî
Bawgê penc manĝe, kwir̂ê we şar çî

هڵدم و دڵدم، شەش پا و دۆ سم

یەێ دم لە بان پشت، تا نەگریدەێ مشت

تا نەگری لە دم جم، نییەخوەێدەو سم   ترازوو

Hiĺdim û diĺdim şeş pa û do sim
Yeê dim le bani pişt ta negrîdeê mişt
Ta negrî le dim cim nîyexweêdew sim

هۆلْ خۆرمایی! سەونزْ چەمەنی

گوڵەیل ولێنگ[1]، تْ چۆ نەمەنی   سەمەنی[2]

Hüli xormaî! sewnzi çemenî
Gwiĺeyl wiĺênig ti çü nemenî

هەتا هەتێە، مەتا بارەسێ

دنان چەفت و چڵ، پڕ مەخارەسێ

١- ولێنگ: وەڵەنگاری، شۆخ و شەنگی.

٢- سەمەنی: سەمەنوو، خواردەمەنییەکە وەک حەڵوا کە لە ڕیشەی تازەی گەنم دروست دەکرێت.

هەرچێ کْ مەرێ، سلەجا مەکەێ

وە پاشمانەێ مەردم، لەڕەوا مەکەێ　　　　**خەرمانکوت**

Heta hetêe, meta baresê
Dinan çeft ûçiḯ, pir̂ mexaresê
Herçê ki merê silica mekeê
We paşmaneê merdim ler̂e wa mekeê

هەترکنەێ مـۆ تەرەکدار

تا تەڕێ نەکەی نییەکەێ کار　　　　**قەڵەم و جەوهەر، قەڵەم و مرەکەب**

Hetirkineê mü terekdar
Ta terê nekey nîyekeê kar

هەتەتوو، مەتەتوو

سەر باریک و کوین[1] قوتوو　　　　**درەوش**

Hetetû, metetû
Ser barîk û kwîn qutû

هەڕە پا، پـۆلی سەر

نژی چەو، نخە سەر　　　　**مەلـۆیە، کولله**

Her̂e pa pülî ser

١- کوین: قونگ، قنگ، قون.

Nijî çew, nixe ser

هەشەکنێ مەشەکنێ
کاوڕە لەڕێ دۆ شەکنێ **ئەڵەک**

Heşekinê meşekinê
Kawr̂e ler̂ê dü şekinê

هەفتاو چووار دەوریش، چوواریان ئەڤداڵە
دووان لە وانە، سەر حەدْ گشتە
تەنیا ئەوان زانن، دنیا چەن پشتە

١- چووار فەسڵ
٢- مانگ و خوەر

Hefta û çuwar dewrîş, çuwarêan évdal̑
Duwan lewane ser h́edi gişt
Tenya ewan zanin dinya çen pişte

هەفی هەفت سەر، دۆ کونا لە دەر
پیق لانە چەو، پەمێانە سەر **زەرداڵە**

Hefî heft ser, do kwina le der
Pîq lane çew, pemêane ser

هەکاکان دەقە، هەکاکان دەقە

حەڵقە داس لە دەورڕ، دەلیایێ دۆ ڕەقە		**خا، هێلکە**

Hekakan deqe,hekakan deqe
ĥelʕqe das le dewri delyaê do r̂eqe

هەلارەوا، مەلارەوا

چووار قول دێرێ چۆ چارەوا		**تەڵەکین، پێخەف**

Helarewa melarewa
Çuwa qwil dêrê çü çarewa

هەلارەوا، مەلارەوا

هەر هیلنێ وە دارەوا		**گافارە، بێشکە**

Helarewa melarewa
Her hîlinê we darewa

هەلەقان، مەلەقان

لە بێاوانەیل دۆ لەقان		**باقە، نەی**

Heleqan meleqan
Le bêawaneyl dü leqan

هەم سم دێرێ، سێپا دێرێ

نقرە ژەنێ، تلآ گرێ		**مەشکە**

Hem sim dêrê, sêpa dêrê
Niqre jenê tiĺa girê

هەوا بی وە بەڵخ[1]، زەمین بی وە تووز
ئەو چۆ فیلەتەن، یەی چۆ ئەشکەپووس
پایَ چەپ دانە گەز، لە یەک چین وە قین
تاجْ زەرینێان، تەمام بی وە خۆن — کەڵەشێری جەنگی

Hewa bî we beĺx, zemîn bî we tûz
Ew çü fîleten, yey çü eşkepûs
Paê çep dane gez, le yek çîn we qîn
Taci zer̂înêan temam bî we xün

هەور کەیَ، هەڵا کەیَ
نقرە ژەنیَ، تڵا کەیَ — مەشکە

Hewr keê, heĺa keê
Niqire jenê tiĺa keê

هەیَ کاکا رەنگیَ، هەیَ کاکا رەنگیَ
لە دۆر دیار دا، یەیَ سفێد سەنگیَ
حەڵقە دا لە دەورْ، دەلیایَ دۆ رەنگیَ — خا، هێلکە

١- بەڵخ: بڵخە، قەرەباڵ، هەراهەرا.

Heê kaka r̂enĝê, heê kaka r̂enĝê
Le dür dyar da yeê sifêd senĝê
h́el̂qe da le dewri delyaê do r̂enĝê

ی

یاران یاوەران، یاران دڵ شکاو
ئاگر کی دیە، لە ناوڕاسْ ئاو

سەماوەر

yaran yaweran, yaran dil̂ şikaw
Agir kî dye le nawr̂asi aw

یاران ئەو رووژ دیم، دۆ کەو لە یاڵێ
بێ خـۆن و بێ گووشت، بێ پەڕ و باڵێ
گیرن و گرفتار، وە قەێ یەێ تاشێ
ئەسیرن وە دەس،ْ قەدیم فەڕاشێ
گیرن و گرفتار، وە بەن و زەنجیر
وەختێ مەخوەنن، وە سداێ دڵگیر

تەپڵی شەڕ

Yaran ew r̂ûj dîm do kew le yal̂ê
Bê xün û bê gûşt, bê per̂ û bal̂ê
Gîrin û giriftar we qeê yeê taşê
Esîrin we desi qedîm fer̂aşê
Gîrin û giriftar we ben û zencîr
Wextê mexwenin we sidaê dil̂gîr

یاڵ دار و باڵ دار، وە ڕێ ئەورەوە
سوورْ ئسرافیل، وە چووار دەورەوە   **تیارە، فرۆکە**

Yaʕ dar û baʕ dar, we r̂ü ewrewe
Sûri ısrafîl we çuwar dewrewe

یەکێ ساز ژەنێ، یەکێ تەمتورە   **١- گیزەی سەماوەر**
یەکێ قوتە دا، لە بنْ کتورە   **٢- مەقاش**
سێان لە سێ جوور، نیشتێە لە شانێ   **٣- پیاڵە و قەندان و سینی**
یەکێ چو مفسد، هەر مەدا هانێ   **٤- چای رشن، چاتێکەر**

Yekê saz jenê yekê temüre
Yekê qüte da le bini küre
Sêan le sê cûr nîştü le şanê
Yekê çü mifsid her meda hanê

یەێ تویەمێ هەنی[1] بێ، تویەم بێ پاسا
میوەیل بازێ رەس، ئەو مەیوو ئەنزا
زەردەن زایفەن، بیم سەونزەن[2]، بوورەن
تیەڵەن شیرینەن، لە هزار جوورەن   **هەڵەڕەزگە، رەزگی[3]**

١- هەنی: هاشت، ئاوێشت، چاند.

٢- بیم سەونز: بیم رازای خواررووە و بە مانای کەمایەتییە. بیم سەونز واتە سەوزی تۆزکاڵ.

٣- هەڵەڕەزگە، رەزگی: بەری گیایەکە کە بەقەد نینووکێکە و وەکوو تەماتەیە و خۆراکییە.

Yeê tüyemê henî bê tüyem bê pasa
Mîweyl bazê r̂es ew meyû enza
Zerden zaêifen, bîm sewnzen, bûren
Tyel̂en, şîrînen, le hizar cûren

یەێ چشتێ دۊنم، قودرەت هامڕازە
نە قەیچی بڕە، نە مەقراز گازە
نەرمە چۊ پەمە، سفێدە چۊ ئەور
وەزنْ نیم کیلوو، نیەتیەرێد وە دەور

ماڵ شەێتان، تاری جاڵجاڵۆکە

Yeê çiştê dünim qudret hamaze
Ne qeyçî bir̂e, ne meqraz gaze
Nerme çü peme,sifêde çü ewr
Wezni nîm kîlû nyetyerê we dewr

یەێ چشتێ دێرم، دۆتەن یەێ سەرە
یەێ پاێ ها سیروان، یەکێ سەیمەرە
هەرکەس بوواچوو، ئەسڵ قەڵەندەر

زابی گەورا، زێی گەورە

Yeê çiştê dêrim do ten yeê sere
Yeê paê ha sîrwan yekê seymire
Her kes buwaçû esil̂i qel̂endere

یەێ چشتێ دیمە، کارْ ئادەمی
ئاراستەێ کەردەن، پەێ خاتر جەمی
سێ مانگ حاکمە، یا فرە یا کەم
حۆکمێ براسە، چێۆ سەدرْعەزەم — **شەقڵ خەرمان، مۆری خەرمان**

Yeê çiştê dime kari ademî
Arasteê kerden peê xatir cemî
Sê manĝ ȟakime ya fire ya kem
ȟokmê biȓase çü sedri éezem

یەێ چشتێ دیمە لە ئی دەیشت و دەر
سفێدە چێۆ قەن، شیرین چێۆ شەکەر
زلْفان پەریشان، چەپی چەواشە
بەرگْ قرمز پووش، سەر لە ژێر لاشە — **پێۆشگ**[1]

Yeê çiştê dime le î deyşt û der
Sifêde çü qen, şîrîn çü şeker
Ziȋfan perîşan çepî çewaşe
Bergi qirmiz pûş ser le jêr laşe

یەێ چشتێ دیمە لە ئی دەیشت و دەر

---

[1] – گیاهێکە خوراکی لە ڕەگەزی پیازییەکان کە لە کێو شین دەبێت و هەم بە کاڵی و هەم بە برژاو دەخورێت.

هەم سەگ و هەم بوز، هەم ژن و هەم خەر

خەرووش، کەرۆیە، کەروێشک

Yeê çiştê dime le î deyşt û der
Hem seg û hem buz, hem jin û hem xer

یەیٚ چشتیٚ هەنن، سیایٚ سیارەنگ
بار مەگیروو، بیٚ وەزن و بیٚ سەنگ
باریٚ ها نووا، زووریٚ ها وە چەنگ

گازووڵک[1]

Yeê çiştê henin syaê sya r̂enĝ
Bar megîrû, bê wezn û bê senĝ
Barê ha nuwa, zûrê ha we çenĝ

یەیٚ چشتیٚ هەنن، فرە پڕفەنن
هەر چوونکە گەنن، وە فکرْ گەنن
وە دێهات فرە، وە کاوان کەمن
دڵنگْ وەریٚ، وە دۆ رەقەمن

قلا بازڵە، قژقارە، قشقەڵە

Yeê çiştê henin fire pir̂ fenen
Her çûnke genen we fikiri genen
We dêhat fire, we kawan kemin
Diĺinĝi were we do r̂eqemin

١- گازووڵک: گازلۆک، قالۆنچە.

یەێ دانە ئەنار، کەفتە گژ دار

کوڕ جۆرەتدار، بچوو بارەێ خوار ئاگر

Yeê dane enar kefte giji dar
Kwiȓî coretdar biçû bareê xwar

یەێ دارێ هەنەن، بێ حەد و حساو

جەرگش پارە مەو، چێو پەسْ قەساو

پارچە سیاسە، چێو زەنگی ماران

سەمەرْ ئەو دارە، پەخشە لە شاران کەتیرا

Yeê darê henen bê ḧed û ḧisaw
Cergiş pare mew çü pesi qesaw
Parçe syase çü zenĝî maran
Semeri ew dare pexşe le şaran

یەێ دەهەن سفێد، دۆ دەهەن داروو

لە هەر دەهەنێ، ئەتر مەواروو

یەک پێش خزمەت و دۆ جڵەو داروو قووری

Yeê dehen sifêd do dehen darû
Le her dehenê etir mewarû
Yek pêş xizmet û do ciƚew darû

یەێ رووژ راگەم، کەفت وە شارێگا

وە شارْ فرەێ، کەس نیارێگا

کۆچە و بازاڕێ، گشتێ پەیوەسێ

کەسێ نمەچوو، وە یانەێ کەسێ | قەورسان، قەبرستان

Yeê r̂ûj r̂agem keft we şarêga
We şari fireê kes nyarêga
Küçe û bazar̂ê giştê peêwesê
Kesê nimeçû we yaneê kesê

یەێ رووژێ راگەم کەفتە وەو راوە
دیم کْ ئوشترێگ دریا وە پاوە
ها لە ڕۆ مافیەتْ جەهان گشتەوە
پاڵان لە ژێر زگ، بار وە پشتەوە | ١-ساج تاوە
وەختاێ ئەنجامێ، مەدەێ ئەو کارە | ٢- نان
بەدەن سەڵامەت، بار زەخم دارە | ٣- کووانێ، کوانوو

Yeê r̂ûjê r̂agem kefte wew r̂awe
Dîm ki uştirêg dirya we pawa
Ha le r̂û mafyeti cehan giştewe
Pal̂an le jêr zig,bar we piştewe
Wextaê encamê medeê ew kare
Beden sil̂amet, bari zexm dare

یەێ ریشە بەنە، لەێ وەر مەغارە
گاگا چۆ قەنە، گا ژەهرْ مارە | زووان، زمان

Yeê r̂îşe bene leê wer mex́are

Gaga çü qene, ga jehri mare

یەێ سەوزە پووشێ سەد سەر لە گەردەن

وە مەودایێ تێخ بێ گیانش کەردەن

ئەو وە بێ کەفەن، وە خاک سپەردەن

خاک دەراوەردە، کەفنش کەردەن **تەماکوو، توتن**

Yeê sewze pûşê sed ser le garden
We mewdaê têx bê gyaniş kerden
Eü we bê kefen we xak siperden
Le xak derawerde kefeniş kerden

یەێ کاڵە زڕات

پشانمە وڵات **هەسارە**

Yeê kaĺe zir̂at, pişanime wiĺat

یەێ کوزەێ هەس، وە شارْ فەرەنگ

دۆ ئاو ها لە تێ، هەر ئاوێ یەێ رەنگ **خا، هێلکە**

Yeê küzeê hes we şari ferenĝ
Do aw ha le tê her awê yeê r̂enĝ

یەێ کووسە رەنگێ، <u>کەفتێەسە فەند</u>

ماوەێگە بییەسە رەفیقْ زەند

یا ڕەزایٚ خوداس، یا شانسیٚ دێریٚ
وە چەو خوەد دۆنی، ژنەد لە ژێریٚ   **کونەی ئاو**

Yeê kûse r̂enĝê keftêese fenid
Maweêge bîyese r̂efîqi zenid
Ya r̂ezaê xwidas ya şansê dêrê
We çew xwed dünî jined le jêrê

یەیٚ کەنۆ دێرم لەیٚ وەرە
پڕیٚ هەسەڵ کەس مەخوەرە   **لۆت، لووت**

Yeê kenü dêrim leê were
Pir̂ê hesel̂i kes mexwere

یەیٚ گا دێرم یەیٚ چارەک بارێە
لە ژێرْ ئەو بارە، چم وچارێە[1]
تا سینەیٚ ئەو گا، نەنیشوو لە گڵ
ئەو بارە نیەتۆیەنیٚ، بووەێدە مەنزڵ   **ساج تاوە**

Yeê ga dêrim yeê çarek barêe
Le jêri ew bare çim û çarêe
ta sîneê ew ga nenîşû le gil̂
Ew bare nyetüyenê buweêde menzil̂

١- چم و چار: هەوڵ و تێکۆشان، تەقەلا.

یەیٚ مەل سفێد، خوەش خەت و خاڵە	
گیروودەیٚ قەفەسْ، دەسْ نەو هاڵە	
هەروەخت ئەو مەلە، بی وە نەفەسیٚ	**١-قوورِی**
مەگەردە وە دەسْ، هەرسات یەێکەسیٚ	**٢- ئائێم، مرۆڤ**
ئەو مەلە چێشەن، ئەو مەلە کامە	**٣- پیاڵە**
خـێونیٚ حلاڵ و گووشتیٚ حرامە	**٤- چای و سڵپ چای، تڵپەی چای**

Yeê meli sifêdi xweş xet û xal̂e
Gîrûdeê qefesi desi new hal̂e
Her wext ew mele bî we nefesê
megerde we desi her sat yeê kesê
Ew mele çêşen, ew mele kame
Xünê h́il̂al̂ û gûştê h́irame

یەیٚ مەلیٚ هاتێە، بیٚ باڵ و پەڕە	
چـێو جەنگی سووار، دائێم لە شەڕە	
دائێم لە تەقەلا و جووش و خورووشە	
نییەزانی پەیٚ کی قڵاخی پووشە	**ئاو رووشنکەرە**[1]

Yeê melê hatêe bê bal̂ û bê per̂e
Çü cenĝî suwar daêim le şer̂e
Daêim le teqela û cûş û xurûşe
Nîyezanî peê kî qil̂axî pûşe

١- مێروویەکی باڵدارە و بە سەر ئاودا دەسوورِێتەوە و باوەرِ وەهایە کە ئاو پاک دەکاتەوە.

یەێ نەفەرْ بێ دایە
یەێ درەختْ بێ سایە
یـەێ نـەفـەرْ بێ مـایە

۱-بابا ئادەم
۲- خوەر، خۆر
۳- خەو

Yeê neferi bê daêe
Yeê direxti bê saêe
Yeê neferi bê maêe

یەێ وژە باڵا مۆختەسەری
پەشمالوو و دۆ ئاچەرێ[1]

پاچگ، پیی پەز، پاچە

Yeê wije baȓa moxteserê
Peşmalû û do açerê

یەێ و ژەس و بەرابەر
کوڵکەپشتە و داچەسەر
تـنـی خـواردیـە بـەرادەر

پاچگ

Yeê wijes û beraber
Kwiȓke pişte û dace ser
Tinî xwardye berader

۱- دۆ ئاچەر: داچەسەر، دوولەت، هەر شتێک کە لە دوو لق یان دوولەت بێت.